

Η Σχέση της Επιπολιτισμοποίησης με την Ψυχική Υγεία και την Προσλαμβανόμενη

Διάκριση

Κόλλια Κωνσταντίνα (Α.Μ.: 201534)

ΠΜΣ Σχολικής Ψυχολογίας

Τμήμα Ψυχολογίας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

επόπτης καθηγητής: Παυλόπουλος Βασίλης

Σημείωμα της Συγγραφέως

Το δοκίμιο αυτό αποτελεί διπλωματική εργασία που συντάχθηκε για το Τμήμα Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών και υποβλήθηκε τον Μάιο του 2019. Η συγγραφέας βεβαιώνει ότι το περιεχόμενο του παρόντος έργου είναι αποτέλεσμα προσωπικής εργασίας και ότι έχει γίνει η κατάλληλη αναφορά στην εργασία τρίτων, όπου κάτι τέτοιο ήταν απαραίτητο, σύμφωνα με τους κανόνες της ακαδημαϊκής δεοντολογίας.

Περίληψη

Η παρούσα έρευνα επιχειρεί την σχέση της επιπολιτισμοποίησης των μεταναστών με την ψυχική υγεία. Με αφετηρία κοινωνικοψυχολογικές θεωρίες, υποτέθηκε ότι ο εθνοτικός και ο εθνικός προσανατολισμός των εφήβων μεταναστών σχετίζεται με την ψυχολογική προσαρμογή και τα ψυχολογικά συμπτώματα διαμέσου της προσλαμβανόμενης διάκρισης. Το δείγμα αποτέλεσαν 551 έφηβοι εκ των οποίων 199 έφηβοι/ες που ήταν παιδιά μεταναστών. Τα εμπειρικά δεδομένα αντλήθηκαν από την ελληνική συνεισφορά στο ευρωπαϊκό πρόγραμμα Catch-EyoU (Horizon 2020). Οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν ερωτηματολόγια αυτοαναφοράς για τα ψυχολογικά συμπτώματα (Derogatis, 1994), τον εθνοτικό/ εθνικό προσανατολισμό (Nguyen & Von Eye, 2002) και τις διακρίσεις (Phinney, Madden & Santos, 1998; Verkuyten, 1998). Βρέθηκε πως οι έφηβοι επιλέγουν τον εθνικό προσανατολισμό αντί του εθνοτικού. Η προσλαμβανόμενη διάκριση είχε υψηλότερα ποσοστά στον εθνικό προσανατολισμό των εφήβων και βιωνόταν περισσότερο σε ομαδικό παρά σε ατομικό επίπεδο. Υπήρχαν διαφορές ως προς το φύλο, τον τόπο γέννησης των εφήβων και των γονέων τους και το επίπεδο εκπαίδευσης των γονέων τους. Ωστόσο, ο εθνοτικός/ εθνικός προσανατολισμός δεν συσχετίστηκε με την ύπαρξη ψυχολογικών συμπτωμάτων. Τα ευρήματα αναδεικνύουν την ανάγκη περαιτέρω έρευνας που θα μελετά και άλλες πτυχές της επιπολιτισμοποίησης, όπως ο πολιτισμός της χώρας προέλευσης και τα ατομικά ψυχολογικά χαρακτηριστικά των μεταναστών.

Λέξεις-κλειδιά: επιπολιτισμοποίηση, ψυχολογικά συμπτώματα, προσλαμβανόμενη διάκριση, εθνικός/ εθνοτικός προσανατολισμός.

Abstract

The current study attempts to link acculturation to mental health. Starting from socio-psychological theories, it was assumed that the ethnic and national orientation of adolescent immigrants is related to psychological adaptation and psychological symptoms through perceived discrimination. The sample consisted of 551 teenagers, of whom 199 adolescents were children of immigrants. Empirical data were derived from the Greek contribution to the European Catch-EyoU program (Horizon 2020). Participants completed self-referral questionnaires for psychological symptoms (Derogatis, 1994), ethnic / national orientation (Nguyen & Von Eye, 2002) and discriminations (Phinney, Madden & Santos, 1998). It has been found that teenagers choose national orientation rather than ethnic. The perceived discrimination had higher rates in the adolescent national orientation and was more active at group rather than individual level. There were differences in the gender, place of birth of teenagers and their parents, and the level of education of their parents. However, national / ethnic orientation was not associated with the existence of psychological symptoms. The findings highlight the need for further research to study other aspects of acculturation, such as the culture of the country of origin and the individual psychological characteristics of migrants.

Keywords: acculturation, psychological symptoms, perceived discrimination, national / ethnic orientation.

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	2
Εισαγωγή.....	6
Επιπολιτισμοποίηση.....	6
Διακρίσεις.....	16
Μετανάστευση και ψυχική υγεία	25
Ερευνητικοί στόχοι και υποθέσεις.....	34
Συμμετέχοντες.....	34
Μέσα συλλογής δεδομένων.....	36
Διαδικασία.....	39
Αποτελέσματα.....	41
Περιγραφικοί στατιστικοί δείκτες.....	41
Έλεγχος ερευνητικών ερωτημάτων και υποθέσεων.....	42
Συζήτηση.....	53
Βιβλιογραφία.....	58

Η Σχέση της Επιπολιτισμοποίησης με την Ψυχική Υγεία και την Προσλαμβανόμενη Διάκριση

Επιπολιτισμοποίηση

Η επιπολιτισμοποίηση αποτελεί έναν από τους βασικότερους παράγοντες πηγής στρες για τους μετανάστες. Η βίωση της πολιτισμικής αλλαγής είναι αυτή που συνθέτει τα προβλήματα του μετανάστη, τα οποία συνδέονται με το επιπολιτισμικό στρες. Η πολιτισμική αλλαγή είναι μια πηγή του επιπολιτισμικού στρες, καθώς αντίστοιχα και ζητήματα που προκύπτουν από την διαμόρφωση ταυτότητας και τις αξίες (Κατέρη, 2011).

Επιπολιτισμοποίηση είναι η πολιτισμική αλλαγή που προκύπτει από την άμεση και συνεχή αλληλεπίδραση δύο διαφορετικών πολιτισμικών ομάδων (Berry, 1992, 2005. Berry, Poortinga, Segall, & Dasen, 1992). Παρόλο που η επιπολιτισμοποίηση αφορά και τις δύο πολιτισμικές ομάδες που έρχονται σε επαφή, δηλαδή τους μετανάστες και τους ντόπιους, η σχέση μεταξύ τους δεν είναι ισότιμη. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι υπάρχει η πλειονοτική και η μειονοτική ομάδα με την πρώτη να κυριαρχεί επί της δεύτερης. Συνεπώς, είναι η μειονοτική ομάδα, δηλαδή οι μετανάστες, η οποία υφίσταται τις αλλαγές της επιπολιτισμοποίησης (Berry, 2001).

Όπως σημειώνεται από τους Berry και Hou (2017), η έννοια της επιπολιτισμοποίησης αναφέρεται στους τρόπους, με τους οποίους οι μετανάστες και οι επόμενες τους γενεές, αλλάζουν ψυχολογικά και πολιτισμικά προκειμένου να προσαρμοστούν σε μία ευρύτερη κοινωνία, όπου είναι παρούσες πολλές πολιτισμικές ομάδες. Τα βιώματα της δεύτερης γενιάς μεταναστών έχουν γίνει αντικείμενο μελέτης τα τελευταία χρόνια. Οι περισσότερες εξ αυτών μάλιστα εστιάζουν στην ηλικιακή ομάδα των εφήβων, οι οποίοι καλούνται να αντιμετωπίσουν την μετάβαση από την

παιδικότητα στην εφηβεία και από τον ένα πολιτισμό στον άλλο (Berry, Phinney, Sam, & Vedder, 2006. Marks, Ejesi, & García Coll, 2014).

Σύμφωνα με τους Berry, Kim, Minde και Mok (1987), η επιπολιτισμοποίηση ξεκίνησε το 1936 σαν μία έννοια που λαμβάνει χώρα σε ομαδικό επίπεδο, κάτι που με την πάροδο του χρόνου, το 1967, αντικαταστήθηκε και η επιπολιτισμοποίηση θεωρήθηκε τόσο ομαδικό, όσο και ατομικό φαινόμενο. Οι αλλαγές που προκαλούνται από το φαινόμενο αυτό διαχωρίζονται σε βιολογικές, φυσικές, ψυχολογικές, πολιτισμικές και αλλαγές στους τύπους των κοινωνικών σχέσεων. Οι ψυχολογικές αλλαγές περιλαμβάνουν την μετατροπή του στάτους της ψυχικής υγείας του ατόμου αλλά και την αλλαγή στην συμπεριφορά του.

Σχετικά με τα δύο επίπεδα της επιπολιτισμοποίησης, το ατομικό και το ομαδικό, η επιπολιτισμοποίηση σε ομαδικό επίπεδο περιλαμβάνει τις αλλαγές, που λαμβάνουν χώρα στο σύνολο της εθνικής ομάδας, ενώ σε ατομικό επίπεδο η επιπολιτισμοποίηση είναι ψυχολογική, προκαλώντας αλλαγές στην συμπεριφορά και την ψυχολογία του ατόμου. Σύμφωνα με τον Berry (2012), οι δύο εκφάνσεις της επιπολιτισμοποίησης στα δύο αυτά επίπεδα ανάλυσης σημαίνουν το διαφορετικό βίωμά της από το κάθε μέλος της εθνικής ομάδας.

Αναλυτικότερα, όσον αφορά στο ομαδικό επίπεδο, οι μετανάστες βιώνουν αλλαγές που προκύπτουν από τις πολιτισμικές επιρροές της χώρας υποδοχής. Υπάρχουν τέσσερα είδη αλλαγών. Το πρώτο είδος είναι οι βιολογικές αλλαγές και περιλαμβάνουν νέες διατροφικές συνήθειες και ασθένειες. Έπονται οι οικονομικές, που σχετίζονται με την αλλαγή στις συνθήκες εργασίας και την αλλαγή της κοινωνικής τάξης, η οποία είναι συνήθως καθοδική. Τρίτες είναι οι πολιτισμικές αλλαγές, που συνεπάγονται αλλαγές στην γλώσσα, τις πολιτισμικές αξίες και την θρησκεία και τελευταίες είναι οι κοινωνικές αλλαγές που επιφέρουν αλλαγές στις

σχέσεις, μέσω της απώλειας κοινωνικών δικτύων και της δημιουργίας νέων (Berry et al., 1987).

Η ατομική επιπολιτισμοποίηση εμπλέκει αλλαγές στην συμπεριφορά και τα εσωτερικά χαρακτηριστικά του ατόμου. Οι συμπεριφορικές αλλαγές μεταφράζονται σε αλλαγές στα κίνητρα, σε στάσεις, αξίες και ικανότητες. Οι αλλαγές στην εθνική ταυτότητα μαζί με τα κοινωνικά και ψυχολογικά προβλήματα συνιστούν το *επιπολιτισμικό στρες*. Η στρατηγική επιπολιτισμοποίησης που θα επιλέξει και θα ακολουθήσει το άτομο παίζει πρωτεύοντα ρόλο στις προαναφερθείσες αλλαγές.

Όπως αναφέρεται από τους Ferguson και Bornstein (2014), η διαδικασία του επιπολιτισμού είναι μια αλλαγή στις πολιτισμικές συμπεριφορές, αξίες και την ταυτότητα που συνοδεύουν την διαπολιτισμική επαφή. Το πλαίσιο της δυαδικής επιπολιτισμοποίησης που προτάθηκε από τον Berry το 1980 και 1997 (όπως αναφέρεται από τους Ferguson, & Bornstein, 2014) είναι το επικρατέστερο πρότυπο ψυχολογικής επιπολιτισμοποίησης, στο οποίο αυτή καθορίζεται από το επίπεδο επαφής και συμμετοχής που έχει ένας μετανάστης με την κουλτούρα προέλευσης (διάσταση 1 - υψηλή ή χαμηλή) και τον πολιτισμό του προορισμού (διάσταση 2 - υψηλή ή χαμηλή). Από τον συνδυασμό των δύο αυτών διαστάσεων προκύπτουν τέσσερις στρατηγικές επιπολιτισμοποίησης: η αφομοίωση (χαμηλή, υψηλή), η εναρμόνιση (υψηλή, υψηλή), η περιθωριοποίηση (χαμηλή, χαμηλή) και διαχωρισμός (υψηλή, χαμηλή) (Schwartz, Unger, Zamboanga, & Szapocznik, 2010).

Παρά τη δημοτικότητά του, το επικρατές πλαίσιο δύο επιπέδων επιπολιτισμοποίησης και η υποστηρικτική σε αυτό έρευνα έχει δεχτεί εννοιολογικής κριτικής. Οι Rudmin et al. (2003) επικρίνουν την άποψή του ότι η στρατηγική επιπολιτισμοποίησης προκύπτει από τις προσωπικές προτιμήσεις των μεταναστών, διότι μόνο η προτίμηση δεν εγγυάται τη διαθεσιμότητα των επιλογών

επιπολιτισμοποίησης. Παραδείγματος χάριν, η περιθωριοποίηση μπορεί να οφείλεται μάλλον στην ανεπιτυχή πολιτισμική προτίμηση, παρά στην εγγενή χαμηλή πολιτισμική προτίμηση. Ένας δεύτερος περιορισμός του δισδιάστατου μοντέλου επιπολιτισμοποίησης που έχει τύχει λιγότερης προσοχής, είναι, ότι προωθεί ένα καθολικό μοντέλο επιπολιτισμοποίησης, παραβλέποντας την παρουσία πολλαπλών πολιτισμών προέλευσης και/ή προορισμού ορισμένων μεταναστών. Ως παράδειγμα πολυπολιτισμικής χώρας προέλευσης, υποδεικνύονται οι Εβραίοι Ρώσοι που είναι ήδη διπολιτισμικοί στην πατρίδα τους πριν από τη μετανάστευση στις ΗΠΑ. Στη μελέτη τους πάνω από 200 εφήβους στις ΗΠΑ, οι Birman et al. (2003) βρήκαν πως, η εβραϊκή ρωσική νεολαία μεταναστών ήταν λιγότερο πιθανό να αυτοπροσδιορίζεται ως «ρωσική» από τη μη εβραϊκή ρωσική νεολαία, και πολύ πιο πιθανό να αυτοπροσδιορίζεται ως διπολιτισμικοί "Ρώσοι Εβραίοι" ή τριπολιτισμικοί "Ρώσοι Εβραίοι- Αμερικάνοι". Η τρισδιάστατη επιπολιτισμοποίηση, επίσης, εμφανίζεται σε πολυπολιτισμικές κοινωνίες υποδοχής με τρόπο παρόμοιο με αυτόν που προτείνεται από το πλαίσιο δύο διαστάσεων του Berry (1997), δηλαδή η "πολυπολιτισμικότητα" σε κοινωνικό επίπεδο μπορεί να αντιστοιχεί στην "εναρμόνιση της τριαδικότητας" των μεταναστών σε ατομικό επίπεδο.

Στρατηγικές επιπολιτισμοποίησης. Η πολιτισμική ταυτότητα παίζει καίριο ρόλο για την επιλογή της στρατηγικής επιπολιτισμοποίησης που θα επιλέξει ένας μετανάστης. Η τελευταία έχει να κάνει με την αντίληψη που έχουν οι μετανάστες για την ταυτότητά τους, η οποία προκύπτει από την συσχέτιση της πολιτισμικής ομάδας στην οποία ανήκουν και την σχέση της με τον εαυτό. Ένα ζήτημα, λοιπόν, στο οποίο οι μετανάστες καλούνται να απαντήσουν, είναι το κατά πόσο θα διατηρήσουν τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά της χώρας προέλευσης και σε τι βαθμό θα υιοθετήσουν τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά της χώρας υποδοχής. Έτσι προκύπτει και η

στρατηγική επιπολιτισμοποίησης που δυνητικά υιοθετούν (Berry, 2005). Πρόκειται για ένα μοντέλο δύο διαστάσεων, που στο ένα άκρο βρίσκεται η ταύτιση του ατόμου με την εθνοπολιτισμική ομάδα καταγωγής (εθνοτικός προσανατολισμός), και στο άλλο η ταύτισή του με την πλειοψηφική ομάδα στην χώρα υποδοχής (εθνικός προσανατολισμός) (Berry, 2001). Ο προσανατολισμός του ατόμου προς μία εκ των δύο διαστάσεων, δημιουργεί τέσσερις στρατηγικές επιπολιτισμοποίησης, που απαρτίζονται από στάσεις και συμπεριφορές (Berry, 2006).

Σύμφωνα με το διδιάστατο μοντέλο του Berry (Berry, 1992, 2005. Berry & Kim, 1988. Berry et al., 1987. Berry, Phinney,) οι στρατηγικές επιπολιτισμοποίησης είναι οι εξής: η αφομοίωση, στην οποία υπάρχει αλλαγή της ταυτότητας του ατόμου και πλήρης υιοθέτηση των αξιών και συμπεριφορών των γηγενών, δηλαδή εθνικός προσανατολισμός. Η εναρμόνιση, στην οποία τα βασικά στοιχεία της ταυτότητας του ατόμου διατηρούνται συνάμα με την υιοθέτηση κάποιων αξιών και συμπεριφορών του πολιτισμού της χώρας υποδοχής. Ο διαχωρισμός, κατά τον οποίο το άτομο διατηρεί με εμμονή τον εθνοτικό του προσανατολισμό, κρατώντας απόσταση από τον πολιτισμό της χώρας υποδοχής. Η περιθωριοποίηση, όπου το άτομο αποκόπτεται τόσο από την εθνική όσο και από την εθνοτική του ομάδα.

Σύμφωνα με τον Berry (2001), η στρατηγική επιπολιτισμοποίησης που θα επιλέξει κάποιος εξαρτάται από είδος του πολιτισμού της χώρας καταγωγής και της χώρας υποδοχής, από το είδος της αλληλεπίδρασης του μετανάστη με τον γηγενή πληθυσμό και το αποτέλεσμα της, αλλά και από τα ατομικά χαρακτηριστικά του μετανάστη. Για παράδειγμα, όταν ένας μετανάστης θεωρεί ότι υπόκειται διάκριση συχνά επιλέγει τον διαχωρισμό. Ακόμα, ο διαχωρισμός αποτελεί μια στρατηγική επιπολιτισμοποίησης, όταν υπάρχει μεγάλη πολιτισμική διαφορά μεταξύ των δύο πολιτισμών (υποδοχής και προέλευσης).

Η στρατηγική επιπολιτισμοποίησης επηρεάζεται, βέβαια, και από την κυρίαρχη κουλτούρα της χώρας υποδοχής που αποτελεί την πλειονοτική ομάδα. Έτσι κάποιος μετανάστης μπορεί να επιθυμεί την εναρμόνιση και να οδηγείται από την μεταναστευτική πολιτική της χώρας ή από την κλειστότητα της στην πολιτισμική ποικιλομορφία στον διαχωρισμό, την αφομοίωση ή την περιθωριοποίηση (Berry, 2005).

Σχετικά με την Ελλάδα, οι έρευνες έχουν εστιάσει κυρίως στους μετανάστες και έδειξαν ότι η πλειοψηφία τους υιοθετεί την εναρμόνιση, ενώ ακολουθεί η στρατηγική του διαχωρισμού και η αφομοίωση (Μπεζεβέγκης & Παυλόπουλος, 2008). Άλλες έρευνες (Παυλόπουλος & συν., 2009) έδειξαν ότι οι Αλβανοί μαθητές γυμνασίου πρώτης γενιάς προτιμούν τη στρατηγική της εναρμόνισης και ακολουθεί η στρατηγική της αφομοίωσης, ενώ τα δεδομένα αντιστρέφονται στη δεύτερη γενιά που φαίνεται να προτιμά την αφομοίωση και ακολουθεί η εναρμόνιση. Ακόμα, παρουσιάστηκαν διάφορες ως προς το φύλο, με τα κορίτσια να προτιμούν την στρατηγική της αφομοίωσης και τα αγόρια τη στρατηγική της εναρμόνισης. Σε δείγμα μεταναστών μαθητών γυμνασίου και λυκείου βρέθηκε ότι η πρώτη γενιά μεταναστών προτιμούσε την περιθωριοποίηση και τον διαχωρισμό τείνοντας προς τον εθνικό προσανατολισμό, ενώ η δεύτερη την αφομοίωση και την εναρμόνιση με κατεύθυνση, δηλαδή, προς τον εθνικό προσανατολισμό (Μπεζεβέγκης, Παυλόπουλος, & Γεωργαντή, 2010).

Η στρατηγική επιπολιτισμοποίησης που θα επιλέξει το άτομο επιφέρει εσωτερικές και εξωτερικές αλλαγές. Η περίπτωση της εναρμόνισης ενέχει τις λιγότερες συμπεριφορικές αλλαγές, παρόλα αυτά και εκεί παρατηρούνται, καθώς ναί μεν το άτομο διατηρεί τις αξίες του αλλά υιοθετεί και νέες. Ο μετανάστης βιώνει

εσωτερικές συγκρούσεις, οι οποίες μπορεί να οδηγήσουν στην δημιουργία επιπολιτισμικού στρες (Berry et al. 1987).

Επιπολιτισμικό στρες. Ο μετανάστης, ερχόμενος σε μια καινούρια χώρα, καλείται να επιλέξει μεταξύ της διατήρησης των πολιτισμικών στοιχείων της χώρας προέλευσης και της υιοθέτησης των πολιτισμικών στοιχείων της χώρας υποδοχής. Η διαδικασία αυτή αποτελεί μια εξαιρετικά τραυματική εμπειρία που συνοδεύεται από εσωτερικές συγκρούσεις, καθώς τίθενται θέματα διατήρησης της ταυτότητας του μετανάστη, συμπεριλαμβανομένων των επιμέρους στοιχείων, όπως αξίες, θρησκεία, γλώσσα, και θέματα που έχουν να κάνουν με την κοινωνική αποδοχή. Στον διαχωρισμό το άτομο επιλύει την εσωτερική σύγκρουση που βιώνει διατηρώντας απόσταση από τον πολιτισμό της χώρας υποδοχής, ενώ στην περιθωριοποίηση κρατά απόσταση από τον πολιτισμό τόσο της χώρας υποδοχής, όσο και της προέλευσης.

Επιπολιτισμικό στρες σύμφωνα με τον Berry (Berry, 1992, 2006. Berry & Kim, 1988. Berry et al., 1987), αποτελεί η γενικευμένη σωματική και ψυχολογική κατάσταση στρες του οργανισμού που προκύπτει από την διαδικασία της επιπολιτισμοποίησης. Χαρακτηρίζεται από σύγχυση ταυτότητας, αίσθημα αποξένωσης και περιθωριοποίησης, έκπτωση της ψυχικής υγείας και ψυχοσωματικά συμπτώματα. Αν και βιώνεται από όλους τους μετανάστες, λόγω της διαδικασίας της μετανάστευσης, παρόλα αυτά υπάρχουν διαβαθμίσεις. Παράγοντες που επηρεάζουν αρνητικά το επιπολιτισμικό στρες είναι η μεγάλη πολιτισμική απόσταση μεταξύ της χώρας προέλευσης και υποδοχής, αλλά και η άγνοια της γλώσσας της χώρα υποδοχής ή η μη επαρκής γνώση της, η ηλικία, το φύλο, το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, η ακατάλληλη στρατηγική επιπολιτισμοποίησης και η έλλειψη στήριξης από τον κοινωνικό περίγυρο.

Σύμφωνα με τον Tousignant (1992) υπάρχει μια διαφοροποίηση στο βίωμα του επιπολιτισμικού στρες μεταξύ των μεταναστών και των προσφύγων. Είναι συνηθέστερο για τους πρόσφυγες να βιώνουν εντονότερα το επιπολιτισμικό στρες, καθώς οι μετανάστες μπαίνουν σε διαδικασία επιλογής της μετανάστευσης σε μεγαλύτερο τουλάχιστον βαθμό από ότι οι πρόσφυγες. Για τους πρόσφυγες η μετανάστευση είναι μια αναγκαστική διαδικασία που προκύπτει από τους εκάστοτε λόγους που παρακινούν κάποιον να μεταναστεύσει. Ακόμα, η μετανάστευση σε μία άλλη χώρα για τους μετανάστες θα μπορούσε να είναι παροδική, ενώ από τους πρόσφυγες βιώνεται ως μια μόνιμη νέα συνθήκη που συνήθως είναι και αναγκαία. Οι πρότερες εμπειρίες της μετανάστευσης, επίσης, είναι πιο τραυματικές για τους πρόσφυγες παρά για τους μετανάστες (Berry & Kim 1988).

Το αυξημένο επιπολιτισμικό στρες οδηγεί σύμφωνα με τους Ward, Bocher και Furnham (2001), στην δημιουργία του «πολιτισμικού σοκ». Το πολιτισμικό σοκ μπορεί να είναι γνωστικό, συναισθηματικό ή συμπεριφορικό. Το γνωστικό κομμάτι περιλαμβάνει τις αξίες που κατευθύνουν την πολιτισμική έκφραση σε διαπροσωπικό, υπαρξιακό και θρησκευτικό επίπεδο. Η συναισθηματική έκφραση του πολιτισμικού σοκ ενέχει το άγχος, την καχυποψία, την νοσταλγία και την σύγχυση. Σε συμπεριφορικό επίπεδο το άτομο αγνοώντας τις λεκτικές ή μη συμπεριφορές του πολιτισμικού πλαισίου της χώρας υποδοχής δεν μπορεί πάντα να πετύχει τους στόχους του, οδηγούμενο αρκετές φορές σε παρεξηγήσεις. Έτσι, ένας άνθρωπος που μεταναστεύει σε ένα καινούριο πολιτισμικό πλαίσιο έρχεται σε επαφή με δυσκολίες που αφορούν στην εφαρμογή των κατάλληλων κοινωνικών δεξιοτήτων και συμπεριφορών που χρειάζονται για την προσαρμογή του. Παρόλα αυτά αν και αρχικά το πολιτισμικό σοκ ισούταν με μία παθητική συνθήκη, πλέον θεωρείται το έναυσμα για την αυτενέργεια του ατόμου.

Στην έρευνα των Gomez, Miranda και Polanco (2011), μελετήθηκε η επίδραση του επιπολιτισμικού στρες και της προσλαμβανόμενης διάκρισης ως προβλεπτικοί παράγοντες της απόπειρας αυτοκτονίας. Το δείγμα ήταν 969 νεαροί ενήλικες μίας εθνικής σύνθεσης που περιελάμβανε Ασιάτες, Λατίνους, Έγχρωμους και Λευκούς γεννημένους ή μη στην Αμερική. Όπως αναφέρεται στην έρευνα, το επιπολιτισμικό στρες - δηλαδή, το άγχος που σχετίζεται με τη διαδικασία της προσαρμογής στις πεποιθήσεις, τις πρακτικές και τις αξίες μιας κυρίαρχης κουλτούρας (Berry 1998) - έχει αναγνωριστεί ως ένας παράγοντας που μπορεί να επηρεάσει τον κίνδυνο αυτοκτονικής συμπεριφοράς μεταξύ διαφόρων φυλών /εθνοτικών ομάδων. Περιλαμβάνει την ποιότητα του περιβάλλοντος που βιώνεται από το άτομο που εμπλέκεται στην επιπολιτισμοποίηση (π.χ. φυλετικές διακρίσεις, αντιληπτοί φραγμοί στην εξέλιξη), αλλαγή στις οικογενειακές σχέσεις (π.χ., συγκρούσεις μεταξύ των οικογενειακών αξιών και εκείνες της κυρίαρχης κουλτούρας), μειωμένη ποιότητα στις κοινωνικές σχέσεις (π.χ., δυσκολία με τη γλώσσα, στη διαμόρφωση φιλίας), και τις στάσεις απέναντι στην χώρα / πολιτισμό προέλευσης (Fuertes &Westbrook 1996. Mena et al. 1987).

Το επιπολιτισμικό στρες σχετίζεται με τα συναισθήματα της αλλοτρίωσης και της απομόνωσης και μπορεί να εκθέτει τα επιπολιτισμοποιημένα άτομα σε εκτεταμένη πίεση όσον αφορά στα δίκτυα κοινωνικής υποστήριξης, από τα οποία τα άτομα αυτά μπορεί να εξαρτώνται ψυχολογικά (Harker 2001. Hovey and King 1996). Έχει διαπιστωθεί ότι προκαλεί άγχος που σχετίζεται με άλλους γνωστούς προγνωστικούς παράγοντες αυτοκτονικής συμπεριφοράς, συμπεριλαμβανομένης της κατάθλιψης και του αυτοκτονικού ιδεασμού σε εφήβους και αναδυόμενους ενήλικες (Cho και Haslam 2010;Hovey και King 1996; Hwang and Ting 2008).

Μια μελέτη με τους Ασιάτες Αμερικανούς φοιτητές διαπίστωσε ότι, ενώ η επιπολιτισμοποίηση σχετίζεται με χαμηλότερο κίνδυνο κλινικής κατάθλιψης, το επιπολιτισμικό στρες αύξησε τις πιθανότητες της κλινικής κατάθλιψης, ανεξάρτητα από το γενικό στρες (Hwang & Ting 2008). Οι Cho και Haslam (2010) διαπίστωσαν, ότι το επιπολιτισμικό στρες ήταν συνδεδεμένο με τον αυτοκτονικό ιδεασμό μεταξύ κορεατών μεταναστών και διεθνών φοιτητών.

Επιπολιτισμοποίηση και εθνική ταυτότητα. Σύμφωνα με τους Phinney et al. (2001), η εθνική ταυτότητα μπορεί να μεταβληθεί οφειλόμενη σε κοινωνικές, ψυχολογικές και περιβαλλοντικές συνθήκες. Έτσι, και η μετανάστευση σαν διαδικασία επηρεάζει την εθνική ταυτότητα. Η επιλογή ταυτότητας οφείλεται και στην πολιτική στρατηγική της χώρας υποδοχής και μπορεί να είναι εναρμονισμένη, διαχωρισμένη, αφομοιωμένη, περιθωριοποιημένη. Το είδος της ταυτότητας που συνάδει καλύτερα με την υγεία του ατόμου, είναι η εναρμονισμένη. Όπως και στην διαδικασία επιπολιτισμοποίησης, έτσι και στην διαδικασία διαμόρφωσης ταυτότητας, το άτομο διαμορφώνει την εναρμονισμένη ταυτότητα βασιζόμενο στα βασικά στοιχεία της εθνικής του ταυτότητας συνυφασμένα με στοιχεία της ταυτότητας της χώρας υποδοχής (Berry, 2001).

Σύμφωνα με τους Keyes, Romanucci-Ross και DeVos (1995), η αυτοεικόνα και η ψυχική υγεία του ατόμου επηρεάζονται σημαντικά από την εθνική του ταυτότητα. Η μη διατήρηση της εθνικής ταυτότητας φαίνεται να συνεπάγεται με αισθήματα ενοχής, μοναξιά και πιθανά κατάθλιψη, ενώ η διατήρησή της με ψυχική ισορροπία, μεγαλύτερη αίσθηση ελέγχου στη ζωή και αισιοδοξία. Παράγοντες που επηρεάζουν την εθνική ταυτότητα και την ψυχική υγεία, είναι η προσλαμβανόμενη διάκριση, η διαδικασία επιπολιτισμοποίησης και η κοινωνική στήριξη.

Διακρίσεις

Κατά την επαφή διαφορετικών ομάδων προκύπτουν απειλές, συμβολικές ή ρεαλιστικές, τις οποίες αμφότερες βιώνουν, με αποτέλεσμα τον ρατσισμό και την προκατάληψη. Οι συμβολικές διακρίσεις εμπεριέχουν τις διομαδικές διαφορές σε ήθη, αξίες, νόρμες και στάσεις και είναι συμβολικές με την έννοια του φόβου της ηθικής διάβρωσης και της αλλοίωσης της ταυτότητας (Stephan, Diaz-Loving & Duran, 2000). Οι ρεαλιστικές είναι κατά κύριο λόγο αποτέλεσμα ανταγωνισμού για την δύναμη, την γη και την εργασία. Όσον αφορά στην ελληνική επικράτεια, οι ρεαλιστικές απειλές εστιάζουν στην εγκληματικότητα και στα φτηνά εργατικά χέρια. Ωστόσο, σύμφωνα με τις Μουσούρου (1991) και Πουλοπούλου (1994), η εγκληματικότητα δεν φαίνεται να παίρνει τις διαστάσεις που προβάλλονται από τα ΜΜΕ. Ακόμα, η οικονομία ενισχύεται θετικά μέσω της μετανάστευσης, καθώς συμβάλλει στην επιβίωση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων και την επιβίωση κάποιων οικονομικών τομέων.

Η ψυχική και σωματική υγεία του πληθυσμού των μεταναστών επηρεάζεται αρνητικά από την ύπαρξη του χρόνιου άγχους που δημιουργείται από την διάκριση (Bhugra, 2000. McKenzie, 2015. Hutchinson et al., 1997. Noh & Avison, 1999). Σύμφωνα με έρευνες, η διάκριση σχετίζεται ισχυρά με την ψυχική και σωματική υγεία, συμπεριλαμβανομένων των υψηλών επιπέδων κατάθλιψης, υπέρτασης, αυτοκτονίας, ψύχωσης, διάφορων άλλων συμπτωμάτων υγείας, ακόμα και θνησιμότητας (Clark, Anderson, Clark, & Williams, 1999. Collins & Williams, 1999. Franzini & Fernandez-Esquer, 2004. Mckenzie, 2000).

Στο σημείο αυτό οφείλει να γίνει μια διάκριση μεταξύ της πραγματικής ρατσιστικής συμπεριφοράς και της προσλαμβανόμενα ρατσιστικής συμπεριφοράς. Η προσλαμβανόμενη ρατσιστική συμπεριφορά συνδέεται με την κακή ψυχική υγεία και

επηρεάζεται από παράγοντες προσωπικότητας. Η υψηλή αυτοεκτίμηση και ο αντιλαμβανόμενος έλεγχος φαίνεται να συνδέονται με μικρότερα ποσοστά προσλαμβανόμενης διάκρισης, με λιγότερα καταθλιπτικά συμπτώματα αλλά και με καλύτερα αποτελέσματα για την υγεία των μεταναστών (Franzini & Fernandez-Esquer, 2004. Phinney, Madden, & Santos, 1998).

Σύμφωνα με τους Moghaddam, Taylor, Ditto, Jacobs και Bianchi (2002), η επιρροή των διακρίσεων στην υγεία εξαρτάται από τα αίτια που τους αποδίδουν οι άνθρωποι που τις υφίστανται και από την ταύτισή τους με την εθνοτική τους ομάδα. Η ενεργητική αντιμετώπιση των διακρίσεων συσχετίστηκε με χαμηλότερα επίπεδα πίεσης στο αίμα, ενώ η παθητική αποδοχή του με υψηλότερα. Σύμφωνα με τους Branscombe, Schmitt και Harvey (1999), όταν οι αιτιολογικοί προσδιορισμοί των διακρίσεων αποδίδονται σε εσωτερικά χαρακτηριστικά του ατόμου, τότε υπάρχει καλύτερη πρόβλεψη για την ψυχική του υγεία και αυτοεκτίμηση, αρκεί να μην αποδίδεται σε πυρηνικά του χαρακτηριστικά. Εν αντιθέσει, η απόδοση της διάκρισης σε εξωτερικά χαρακτηριστικά, μη ελεγχόμενα από το εκάστοτε άτομο, συνεπάγεται με συναισθήματα απελπισίας και κατάθλιψης. Ο μετανάστης τότε, είτε οδηγείται σε μεγαλύτερη ταύτιση με την εθνοτική του ομάδα και στηρίζει την αυτοεκτίμησή του στις ενδο-ομαδικές σχέσεις και όχι σε αυτές με τον ντόπιο πληθυσμό, είτε οδηγείται σταδιακά στην κοινωνική απομόνωση. Η κοινωνική απομόνωση έχει συσχετιστεί με την έλλειψη ικανοποίησης από την ζωή, το άγχος και τα καταθλιπτικά συμπτώματα.

Οι φυλετικές διακρίσεις - δηλαδή, οι διακρίσεις αυτές που αφορούν την αντιμετώπιση μίας ομάδας πληθυσμού βάσει της φυλής στην οποία ανήκει (Ong et al., 2009), είναι μια άλλη συνεχιζόμενη πηγή στρες για τις φυλετικές και εθνοτικές μειονότητες που τους θέτει σε κίνδυνο για προβλήματα ψυχικής υγείας και μπορεί να συμβάλουν στον κίνδυνο για αυτοκτονικές σκέψεις και συμπεριφορά. Για

παράδειγμα, οι Klonoff και Landrine (1999) βρήκαν ότι το 96% ενός δείγματος από 520 Αφροαμερικάνους μεταξύ ηλικίας 18 και 79 ετών ανέφεραν ότι είχαν βιώσει φυλετικές διακρίσεις κατά το προηγούμενο έτος και ότι το βίωμα του ρατσισμού συσχετίστηκε με υψηλότερα αυτοαναφερόμενα ψυχιατρικά συμπτώματα.

Η National Survey of Latinos (Brodie et al., 2002) διαπίστωσε ότι το 31% των ερωτηθέντων ανέφερε ότι είχε προσωπικό βίωμα ή γνώριζε κάποιον που είχε βιώσει φυλετικές / εθνικές διακρίσεις (π.χ. φυλετικές κακοποιήσεις, λιγότερο σεβασμό, κακή ποιότητα των υπηρεσιών λόγω φυλής / εθνότητας). Οι Λατίνοι ηλικίας 18 με 29 ετών που είχαν τουλάχιστον εκπαίδευση επιπέδου κολλεγίου ήταν πιθανότερο, σε σχέση με τους ηλικιωμένους και τους λιγότερο μορφωμένους ομολόγους τους, να έχουν υποστεί διακρίσεις ή να γνωρίζουν κάποιον που είχε, κατά τα 5 έτη που προηγήθηκαν της έρευνας. Δεδομένου ότι οι αναδυόμενοι ενήλικες είναι πιο πιθανό να αναφέρουν εμπειρίες διακρίσεων σε σύγκριση με τη μεγαλύτερη ηλικία (Kessler et al., 1999. Pérez et al., 2008), μπορεί να είναι πιο ευάλωτοι στις βλαβερές συνέπειές της και, συνεπώς, σε υψηλότερα επίπεδα κινδύνου αυτοκτονικής συμπεριφοράς.

Επιπλέον, διαπιστώθηκε πως η πρόσληψη περισσότερων διακρίσεων προβλέπει στατιστικά μεγαλύτερη σοβαρότητα των συμπτωμάτων μετα-τραυματικού στρες και ρίσκων για την υγεία, όπως η χρήση ουσιών. Μια κοινοτική μελέτη των ατόμων από την Κίνα που ζουν στο Τορόντο, ανέφερε πως οι διακρίσεις συνδέονται με υψηλότερα αυτό-αναφερόμενα καταθλιπτικά συμπτώματα μεταξύ ατόμων με χαμηλότερα επίπεδα και στον προσωπικό έλεγχο και την αυτοεκτίμηση, αλλά όχι μεταξύ λιγότερο ευάλωτων άτομα (Dion et al., 1992).

Επιπλέον, η αύξηση της προσλαμβανόμενης διάκρισης από τους ενήλικες φαίνεται να σχετίζεται με μειωμένη αυτοεκτίμηση και την αύξηση των καταθλιπτικών συμπτωμάτων με την πάροδο του χρόνου μεταξύ ασιατικών, μαύρων

και λατίνων εφήβων (Greene et al., 2006), η οποία μπορεί να αυξήσει τον κίνδυνο αυτοκτονικής συμπεριφοράς. Στην πραγματικότητα, διαπιστώθηκε ότι η προσλαμβανόμενη διάκριση συνδέεται θετικά με υψηλότερα ποσοστά αυτοκτονικού ιδεασμού και αυτοκτονικών προσπαθειών σε ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα ασιατικής εθνικής προέλευσης Αμερικανών (Cheng et al., 2010). Έτσι, η προσλαμβανόμενη διάκριση πρέπει να εξεταστεί ως πιθανός παράγοντας κινδύνου για την αυτοκτονική συμπεριφορά στην αναδυόμενη ενηλικίωση.

Στρατηγική επιπολιτισμοποίησης και προσλαμβανόμενη διάκριση. Η στρατηγική επιπολιτισμοποίησης φαίνεται να σχετίζεται άμεσα με την προσλαμβανόμενη διάκριση, με την αφομοίωση να συνδέεται με μικρότερη προσλαμβανόμενη διάκριση και τον διαχωρισμό με μεγαλύτερη, αλλά με μικρότερα επίπεδα στρες (Jasinskaja-Lahti, Liebkind, Horenczyk, & Scmitz, 2003).

Η προσλαμβανόμενη διάκριση ορίζεται από τον Berry (2001) ως μία συνέπεια της αλληλεπίδρασης του ατόμου με τον πληθυσμό της χώρας υποδοχής, η οποία εξελίσσεται αρνητικά. Συνήθως, η αρνητική αυτή αλληλεπίδραση οδηγεί το άτομο στον διαχωρισμό, ώστε να αποφευχθεί η διαρκής απόρριψη. Το ίδιο συμβαίνει, σύμφωνα πάλι με τον Berry (2005), και όταν οι δύο πολιτισμοί, αυτός της προέλευσης και αυτός της υποδοχής, έχουν έντονες διαφορές μεταξύ τους. Έτσι, το άτομο που βιώνει το στίγμα πιθανά ισχυροποιεί την πολιτισμική και εθνοτική του ταυτότητα (Nesdale, Rooney, & Smith, 1997).

Στην έρευνα των Unger et al. (2014) περιγράφεται ο όρος της διάκρισης, σαν διαφοροποιημένη μεταχείριση βασισμένη στο ανήκειν σε μια μειονότητα ή μια ομάδα χαμηλότερου στάτους. Περιλαμβάνει την ανοιχτή παρενόχληση ή τις διακριτικές μικρο-επιθέσεις, για παράδειγμα την υπόνοια ότι κάποιος είναι αναξιόπιστος ή λιγότερο έξυπνος. Η προσλαμβανόμενη διάκριση έχει συσχετιστεί με την χρήση

ουσιών. Υψηλότερα επίπεδα διάκρισης σχετίζονται με υψηλότερα επίπεδα χρήσης αλκοόλ, τσιγάρου και μαριχουάνας. Πιθανά η ύπαρξη διαχωρισμού συναινεί στον σχηματισμό της άποψης, πως τα μέλη της μειονοτικής ομάδας δεν είναι αποδεκτά από την πλειονοτική ομάδα. Η άποψη αυτή κατευθύνει κατ' επέκταση, την μειονοτική ομάδα να εγκαθιδρύσει εναντιωματικές ταυτότητες, οι οποίες περιλαμβάνουν αποκλίνουσες συμπεριφορές.

Σχετικά με την προσλαμβανόμενη διάκριση και την σύνδεση της με τις στρατηγικές επιπολιτισμοποίησης, στον Καναδά, η διάκριση έχει διακυμάνσεις μεταξύ της δεύτερης γενιάς μεταναστών. Σε μερικές μελέτες έχουν βρεθεί υψηλά επίπεδα προσλαμβανόμενης διάκρισης (π.χ., Reitz & Banerjee, 2007) και χαμηλά σε άλλες (π.χ. Litchmore & Safdar, 2015). Στην Ευρώπη, υπάρχουν επίσης ορισμένες ενδείξεις ότι η δεύτερη γενιά μεταναστών βιώνει υψηλά επίπεδα διακρίσεων (De Vroome, Martinovic, & Verkuyten, 2014). Αυτό ισχύει ιδιαίτερα μεταξύ των νεαρών μουσουλμάνων (Fleischmann & Phalet, 2012) και άλλων "υποτιμημένων" κοινωνικών ομάδων (Kunst & Sam, 2014).

Αναφορικά με τη σχέση μεταξύ της διάκρισης και της στρατηγικής επιπολιτισμοποίησης, πολλές μελέτες έχουν δείξει ότι η προσλαμβανόμενη διάκριση επηρεάζει τη στρατηγική επιπολιτισμοποίησης που υιοθετούν οι μετανάστες. Η εμπειρία του ρατσισμού ειδικότερα αποθαρρύνει το αίσθημα του ανήκειν στη χώρα υποδοχής, δηλαδή τον εθνικό προσανατολισμό (Paradies, 2006, Reitz & Banerjee, 2007). Για παράδειγμα, στο Berry et al. (2006), όσοι νέοι μετανάστες επιδιώκουν την εναρμόνιση ανέφεραν ότι αντιμετωπίζουν τις λιγότερες διακρίσεις, ενώ αυτοί που ανήκουν στην ομάδα της περιθωριοποίησης βίωσαν τις περισσότερες διακρίσεις, με τις ομάδες της αφομοίωσης και του διαχωρισμού να είναι κάπου ενδιάμεσα. Και στον Καναδά (Berry & Hou, 2016), η προσλαμβανόμενη διάκριση ήταν υψηλότερη

μεταξύ εκείνων που ανήκουν στην ομάδα του διαχωρισμού από εκείνη της ομάδας εναρμόνισης. Αυτό το εύρημα σε σχέση με τη στρατηγική διαχωρισμού έχει ερμηνευτεί ως μια μορφή "αντιδραστικής ταυτότητας" (Branscombe, Schmitt, & Harvey, 1999).

Η εμπειρία της διάκρισης μπορεί να ενισχύσει την προσκόλληση ενός ατόμου στη χώρα προέλευσής του επιλέγοντας τον εθνικό προσανατολισμό και να μειώσει την προσκόλλησή του στην ευρύτερη κοινωνία και τον εθνικό προσανατολισμό (Schwartz, Unger, Zamboanga, & Szapocznik, 2010). Όσον αφορά στην ευημερία, η προσλαμβανόμενη διάκριση έχει αποδειχθεί ισχυρός αρνητικός παράγοντας στην προσαρμογή των μεταναστών (Noh, Beiser, Kaspar, Hou, & Rummens, 1999, Schmitt, Branscombe, Postmes, & Garcia, 2014). Στην μελέτη των Berry et al. (2006), η εμπειρία των διακρίσεων ήταν ο πιο σημαντικός παράγοντας που επηρέασε αρνητικά την ευημερία της νεολαίας των μεταναστών. Στη μελέτη των μεταναστών πρώτης γενιάς στον Καναδά, ο Berry και ο Hou (2016) διαπίστωσαν ότι η προσλαμβανόμενη διάκριση είχε σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις τόσο στην ικανοποίηση της ζωής όσο και στην ψυχική τους υγεία.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας των Berry και Hou (2016), όσοι έχουν τόσο δεσμευτικά όσο και γεφυρωτικά κοινωνικά δίκτυα είναι σχετικά πιο πιθανό να είναι στην ομάδα εναρμόνισης και λιγότερο πιθανό να είναι στην ομάδα περιθωριοποίησης. Εκείνοι που έχουν βιώσει διακρίσεις και έχουν υψηλή έκθεση σε εθνικό θύλακα είναι πιθανότερο να είναι στην ομάδα του διαχωρισμού. Και τα άτομα που είναι νεότερα και δεν βρίσκονται στο εργατικό δυναμικό είναι πιο πιθανό να είναι στην ομάδα της περιθωριοποίησης.

Η προσλαμβανόμενη διάκριση έχει αναδειχτεί ως ένας από τους μεγαλύτερους παράγοντες κινδύνου τόσο για τον επιπολιτισμό όσο και για την ευημερία των

μεταναστών. Η μελέτη των Berry και Hou (2016), αποδεικνύει περαιτέρω ότι η επίπτωση της διάκρισης στη ικανοποίηση από τη ζωή και την ψυχική υγεία μετριάζεται από τη στρατηγική επιπολιτισμοποίησης. Δηλαδή, οι μετανάστες, παρά το υψηλό επίπεδο διακρίσεων, καταφέρνουν να επιτύχουν ένα επίπεδο ικανοποίησης από τη ζωή και ψυχικής υγείας που είναι αρκετά υψηλό. Ενώ η περιθωριοποίηση ενισχύει την αρνητική επίδραση της διάκρισης, η αφομοίωση την μετριάζει. Αυτή η μελέτη πρόσθεσε στην αυξανόμενη βιβλιογραφία σχετικά με τις στρατηγικές και τις επιτυχίες των μεταναστών και των επόμενων τους γενεών στον Καναδά.

Η εναρμόνιση σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία σχετίζεται με τα πιο θετικά αποτελέσματα και η διάκριση τα υπονομεύει. Επιπλέον, η επιτυχία των μεταναστών σε εκπαιδευτικό, κοινωνικοοικονομικό και κοινωνικό επίπεδο προάγουν την ευημερία τους. Τα αποτελέσματα αυτά υποδεικνύουν πως, για την οικοδόμηση μιας επιτυχημένης πολυπολιτισμικής κοινωνίας, πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή σε βιώματα, όπως οι διακρίσεις και ο αποκλεισμός από τους πόρους, που υπονομεύουν την επιτυχή εναρμόνιση των μεταναστών και των απογόνων τους στην κοινωνία (Berry & Hou, 2016).

Η μελέτη των Berry και Sabatier (2010) ασχολήθηκε με τρία βασικά ερωτήματα: ποια μέθοδο επιπολιτισμοποίησης χρησιμοποιούν οι νέοι στο Μόντρεαλ και το Παρίσι, πόσο καλά προσαρμόζονται και αν υπάρχουν κάποιες σχέσεις μεταξύ των στάσεων, των στρατηγικών επιπολιτισμοποίησης και του επιπέδου προσαρμογής τους. Αυτά τα ερωτήματα συγκρίθηκαν σε δύο εθνικά πλαίσια. Οι δύο κοινωνίες αντιπαραβάλλονταν από τις διαφορετικές τους προσεγγίσεις για την επιπολιτισμοποίηση των μεταναστών. Ο ένας (ο Καναδάς) είναι υψηλά πολυπολιτισμικός και έχει μια μορφή πολυπολιτισμικής πολιτικής

(διαπολιτισμικότητα). Η άλλη (Γαλλία) είναι λιγότερο ποικιλόμορφη και έχει μια αφομοιωτική πολιτική.

Επιπλέον, εξετάστηκε αν η προσωπική και ομαδική προσλαμβανόμενη διάκριση διαφέρει μεταξύ αυτών των δύο συνθηκών και εάν η διάκριση αυτή είναι που σχετίζεται με τον επιπολιτισμό και την προσαρμογή. Τα στοιχεία που σχετίζονται με το πρώτο ερώτημα δείχνουν ότι οι εθνικές στρατηγικές επιπολιτισμοποίησης (στάσεις, ταυτότητα και συμπεριφορά) είναι υψηλότερες στο Μόντρεαλ από ό, τι στο Παρίσι, αλλά δεν υπάρχουν διαφορές στον εθνικό επιπολιτισμό. Αυτό το πρότυπο είναι σύμφωνο με την προώθηση της πολυπολιτισμικότητας (και της διαπολιτισμικότητας στο Κεμπέκ) στον Καναδά, όπου η διατήρηση και η έκφραση της πολιτιστικής κληρονομιάς ενθαρρύνεται και υποστηρίζεται επισήμως. Ωστόσο, παρά την προώθηση της ιδέας του «ενός έθνους» στη Γαλλία (αλλά όχι στον Καναδά), ο εθνικός πολιτισμός δεν είναι μεγαλύτερος εκεί.

Όταν αυτές οι δύο στρατηγικές επιπολιτισμοποίησης διασταυρώθηκαν για να δημιουργήσουν τις τέσσερις στρατηγικές επιπολιτισμοποίησης, το ποσοστό κατηγοριοποίησης της εναρμονισμένης νεολαίας στο Μόντρεαλ είναι ελαφρώς υψηλότερο από ό, τι στο Παρίσι. Αντίθετα, η νεολαία που χαρακτηρίζεται ως «αφομοιωμένη» είναι υψηλότερη στο Παρίσι από ό, τι στο Μόντρεαλ. Και πάλι, αυτές οι διαφορές στις στρατηγικές επιπολιτισμοποίησης είναι σύμφωνες με τους διαφορετικούς προσανατολισμούς πολιτικής μεταξύ των δύο χωρών. Όσον αφορά την υπόθεση της έρευνας σχετικά με τη σχέση μεταξύ των διακρίσεων και των στρατηγικών επιπολιτισμοποίησης, οι διακρίσεις στο Παρίσι είναι οι υψηλότερες για εκείνους που χαρακτηρίζονται ως διαχωρισμένοι και αφομοιωμένοι και χαμηλότερες για όσους κατηγοριοποιούνται ως αφομοιωμένοι και περιθωριοποιημένοι. Αυτό

φαίνεται να δείχνει, ότι η διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς στη Γαλλία αποτελεί τη βάση για τη μεγαλύτερη προσλαμβανόμενη διάκριση. Δηλαδή, ο προσανατολισμός προς την εθνική ομάδα του Καναδά δεν χρησιμεύει ως βάση για υψηλότερη προσλαμβανόμενη διάκριση, ενώ αυτό φαίνεται να συμβαίνει στη Γαλλία. Και πάλι, αυτή η διαφορά είναι σύμφωνη με τις διαφορές στην πολιτική και τη στάση μεταξύ των δύο χωρών: ο πολιτισμός και η διατήρηση της ταυτότητας θεωρούνται πολύτιμες στον Καναδά, ενώ στη Γαλλία αποθαρρύνονται με πολλούς τρόπους, η διατήρηση του πολιτισμού θεωρείται εμπόδιο στην ισότητα για την ευκαιρία. Φαίνεται ότι ο εθνικός προσανατολισμός είναι μία βάση για την μειωμένη προσλαμβανόμενη διάκριση, ιδίως στον Καναδά. Αυτές οι διαφορετικές σχέσεις στο Μόντρεαλ και στο Παρίσι δείχνουν ότι η διαπίστωση των Branscombe, Schmitt και Harvey (1999) μπορεί να εξαρτάται από το περιβάλλον. Στη μελέτη τους, η προσλαμβανόμενη διάκριση μεταξύ των Αφροαμερικανών ενίσχυσε την εθνοτική τους ταυτότητα και αποδυνάμωσε τους δεσμούς τους με την εθνική κοινωνία. Αυτό το πρότυπο είναι εμφανές στο Παρίσι, αλλά όχι στο Μόντρεαλ, όπου οι διακρίσεις δεν ενισχύουν τον εθνοτικό προσανατολισμό ή την ταυτότητα. Όσον αφορά την υπόθεση σχετικά με τις δειγματοληπτικές διαφορές στις προσλαμβανόμενες διακρίσεις, η συνολική μέση βαθμολογία ήταν υψηλότερη στο Παρίσι από ό, τι στο Μόντρεαλ. Ωστόσο, αυτή η διαφορά αφορούσε την ομαδική διάκριση, όχι την προσωπική. Η διαφορά αυτή συμπίπτει με τις αναφορές δημόσιας στάσης απέναντι στους μετανάστες στον Καναδά και στη Γαλλία (CNCDH, 2006). Είναι ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι στη μελέτη των 13 χωρών, οι διακρίσεις ήταν υψηλότερες στον Καναδά από ό, τι στη Γαλλία. Αυτό οφείλεται ίσως τόσο στον μικρότερο αριθμό όσων αναζητούν την «εναρμόνιση» όσο και στον «διαχωρισμό» στη Γαλλία μεταξύ των οποίων η προσλαμβανόμενη διάκριση είναι υψηλότερη και στη μέτρηση των

διακρίσεων. Αυτό το πρότυπο συμφωνεί με προηγούμενες αναλύσεις που αναφέρθηκαν από τους Sabatier και Berry (2008). Χρησιμοποιώντας αναλύσεις πολλαπλής παλινδρόμησης και τις επιπτώσεις της ηλικίας και του φύλου, οι διακρίσεις τείνουν να μειώνουν την προσαρμογή περισσότερο στο Μόντρεαλ παρά στο Παρίσι. Όπως άλλωστε ανέφεραν και οι Sam & Berry (2010), η προσαρμογή του μεταναστευτικού πληθυσμού δεν εξαρτάται μόνο από τον ίδιο και την στρατηγική επιπολιτισμοποίησης που ακολουθεί, αλλά οφείλεται και στην φύση της κοινωνίας της χώρας υποδοχής.

Μετανάστευση και Ψυχική Υγεία

Η ψυχική και σωματική υγεία ενός μετανάστη φαίνεται να επηρεάζεται από την ψυχολογική του προσαρμογή στην χώρα υποδοχής (Ward & Kennedy, 1992. Ward, Fox, Wilson, Stuart & Kus, 2010). Η ψυχολογική προσαρμογή περιλαμβάνει μαζί με την ψυχική και σωματική υγεία, την αντίληψη της ταυτότητας, το αίσθημα ικανοποίησης από την ζωή, την αυτοεκτίμηση και την αντίληψη της κοινωνικής στήριξης. Από την άλλη πλευρά, σύμφωνα με τον Berry (1992,2006, 2005), πέραν της ψυχολογικής προσαρμογής υπάρχει και η κοινωνικοπολιτισμική προσαρμογή που έχει να κάνει με την αντιμετώπιση εργασιακών προβλημάτων, οικογενειακών ζητημάτων και κοινωνικών σχέσεων. Η πρώτη μορφή προσαρμογής έχει να κάνει κυρίως με την αντιμετώπιση του συναισθήματος του στρες, ενώ η δεύτερη με την ευρύτερη κατάκτηση κοινωνικών δεξιοτήτων στα πρότυπα της χώρας υποδοχής (Ward & Kus, 2012. Ward & Kennedy, 1999). Προσαρμογή θεωρούνται οι σταθερές αλλαγές σε ατομικό και ομαδικό επίπεδο που προκύπτουν ως προϊόν της διαδικασίας του επιπολιτισμού (Berry, 2005).

Σύμφωνα με τον ΠΟΥ υγεία δεν θεωρείται απλά η απουσία ασθένειας, αλλά η πλήρης κοινωνική, φυσική και ψυχική ευεξία. Όσον αφορά τον μεταναστευτικό

πληθυσμό, έχουν παρατηρηθεί αυξημένα ποσοστά στις σωματικές παθήσεις, την σχιζοφρένεια, το άγχος και τα καταθλιπτικά συμπτώματα. Ακόμα, παρατηρείται αύξηση σε ψυχοσωματικά συμπτώματα, όπως τα γαστρεντερολογικά προβλήματα, οι συχνοί πονοκέφαλοι, το έλκος, η ναυτία, η σεξουαλική δυσλειτουργία και το άσθμα. Κάποια άλλα συμπτώματα είναι οι διαταραχές στο κινητικό και αναπνευστικό σύστημα (Chang, 2006. Lee, Rodin, Devins, & Weiss, 2001. Eaton & Harrison, 2000. Bhugra, 2000. Mallet, Leff, Bhugra, Pang, & Zhao, 2002. Morghaddam et al., 2002. Morgan & Hutchinson, 2010. Iwamasa & Hilliard, 1999. Barkema & Vermeulen, 1997. Streit, Leblanc, & Mekki- Berrada, 1998).

Ωστόσο, συχνά οι μετανάστες δεν έχουν την ίδια πρόσβαση με τους γηγενείς στην περίθαλψη, η θεραπεία τους είναι χαμηλής ποιότητας και δεν λαμβάνουν την κατάλληλη θεραπευτική αγωγή. Επιπλέον, λόγω του διαφορετικού πολιτισμικού υποβάθρου συχνά οι διαγνώσεις τους από ψυχιάτρους και ψυχολόγους δεν είναι σωστές (Miranda, Gonzalez, & Tarraf, 2011).

Κάποιοι παράγοντες που συμβάλλουν στην γένεση ψυχικών διαταραχών των μεταναστών είναι ο χρόνος παραμονής στην χώρα υποδοχής, η κοινωνική απομόνωση και η ηλικία. Ακόμα, φαίνεται να συντελούν ο πολιτισμικός παράγοντας και η κοινωνική τάξη (Μπιναλάκης, 2005). Όλοι αυτοί οι παράγοντες συνδυαστικά με την μεταναστευτική εμπειρία και το επιπολιτισμικό στρες, τους ατομικούς και κοινωνικοοικονομικούς παράγοντες συμβάλλουν στην πυροδότηση ψυχοπαθολογικών συμπτωμάτων (Hunt, Schneider, & Comer, 2004).

Στρατηγικές επιπολιτισμοποίησης και ψυχική υγεία. Αναφορικά με τις στρατηγικές επιπολιτισμοποίησης και την επιρροή τους στην ψυχολογική προσαρμογή του ατόμου, φαίνεται η εναρμόνιση να συνεπάγεται χαμηλότερα επίπεδα στρες και εσωτερικών συγκρούσεων σε αντίθεση με την περιθωριοποίηση που

φαίνεται να έχει μεγαλύτερα ποσοστά σε αυτά. Η εναρμόνιση συνδέεται με την καλύτερη προσαρμογή του ατόμου, ανεξάρτητα με την πολιτική της χώρας υποδοχής και την εθνικότητα του μετανάστη. Ενδιάμεσα σε αυτές τις δυο στρατηγικές βρίσκονται ο διαχωρισμός και η αφομοίωση, που δεν προκαλούν τόσο θετικά ή αρνητικά αποτελέσματα, όσο η εναρμόνιση και η περιθωριοποίηση (Berry, 1992, 2001, 2005, 2006. Berry & Kim, 1998. Berry et al., 1987).

Σύμφωνα με τους Unger et al. (2014), ο εθνοτικός προσανατολισμός λειτουργεί σαν θετική πολιτισμική πηγή και σαν προστατευτικός παράγοντας σε σχέση με την χρήση ναρκωτικών ουσιών των Ισπανών στην Αμερική. Πιο αναλυτικά, η υιοθέτηση μιας νέας κουλτούρας και η διατήρηση της παλιάς είναι δύο διαφορετικές διαδικασίες. Οι μετανάστες μπορούν να ταυτιστούν είτε με τον πολιτισμό της χώρας υποδοχής (αφομοίωση), είτε με τον πολιτισμό της χώρας καταγωγής (διαχωρισμός), είτε και με τους δύο πολιτισμούς (εναρμόνιση), είτε με κανέναν (περιθωριοποίηση). Η εναρμόνιση φαίνεται να είναι ιδιαίτερα προστατευτική έναντι της χρήσης ουσιών. Οι ισπανοί έφηβοι που ταυτίζονται με τον αμερικάνικο πολιτισμό, αλλά όχι με αυτόν της χώρας υποδοχής φαίνεται να διατρέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο για να εμπλακούν με την χρήση ουσιών.

Αναφορικά με τα θετικά της διατήρησης της του εθνοτικού πολιτισμού, οι Unger et al. (2014) αναφέρουν, πως οι Ισπανοί έφηβοι που προσανατολίζονται προς τα εκεί ζώντας στην Αμερική, είναι πιθανό να αναπτύξουν καλύτερη σχέση με την οικογένειά τους, να προστατευτούν από κακές επιρροές και να υιοθετήσουν προστατευτικές πολιτισμικές αξίες, όπως η συλλογικότητα και ο σεβασμός για την εξουσία. Ακόμα, η διατήρηση του εθνοτικού προσανατολισμού, δηλαδή ο διαχωρισμός, έχει συσχετιστεί με την αποχή από την χρήση ουσιών.

Σε έρευνα των Berry et al. (2006), προέκυψε πως η προσλαμβανόμενη διάκριση (προσλαμβανόμενη διάκριση) ήταν μεγαλύτερη σε όσους επέλεξαν την στρατηγική του διαχωρισμού. Η προσλαμβανόμενη διάκριση είχε με τη σειρά της αρνητικές επιπτώσεις στην ψυχολογική και κοινωνικοπολιτισμική προσαρμογή των μεταναστών. Ακόμα ο διαχωρισμός συνδέθηκε με πιο ισχυρή εθνική ταυτότητα, ενώ η αφομοίωση με πιο αδύναμη. Από την άλλη μεριά η εναρμόνιση συνδέθηκε με μεγαλύτερα ποσοστά προσαρμογής και ο διαχωρισμός με μεγαλύτερα ποσοστά ψυχολογικής προσαρμογής.

Εν γένει, το μοντέλο του Berry (1997,2007) εστιαζόμενο αποκλειστικά στις στρατηγικές επιπολιτισμού παρουσιάζει μια γραμμικότητα που δεν λαμβάνει υπ όψιν της άλλους παράγοντες που μεσολαβούν για την προσαρμογή του ατόμου. Στους παράγοντες αυτούς ανήκουν τα δημογραφικά στοιχεία (όπως φύλο, εκπαίδευση κλπ), τα ατομικά (όπως η προσωπικότητα, τα αίτια της μετανάστευσης), τα κοινωνικά (κοινωνική στήριξη, πολιτική χώρας υποδοχής. κ.ά.), το χρονικό διάστημα που κάποιος διαβιεί στο καινούριο πολιτισμικό περιβάλλον, η προσλαμβανόμενη διάκριση κ.α.

Σε ανασκοπητική έρευνα των Koneru et al. (2007), προκύπτουν οι όροι υψηλή και χαμηλή επιπολιτισμοποίηση. Υψηλή είναι η επιπολιτισμοποίηση, όπου ο μετανάστης τείνει να επιλέγει την αφομοίωση ή την εναρμόνιση ως στρατηγικές, ενώ στην χαμηλή τον διαχωρισμό. Στην ανασκόπηση αυτή τα αποτελέσματα ήταν αντικρουόμενα, καθώς προέκυψε πως όσον αφορά την χρήση ουσιών, αυτή αυξάνεται με την επιλογή της υψηλής επιπολιτισμοποίησης και την διγλωσσία, σε κάποιες η υψηλή επιπολιτισμοποίηση σχετίζεται με το στρες και την κατάθλιψη, ενώ σε άλλες η χαμηλή επιπολιτισμοποίηση σχετίζεται με αρνητικά ψυχολογικά

συμπτώματα. Κάποιες έρευνες δεν εντοπίζουν καμία συσχέτιση μεταξύ στρατηγικών επιπολιτισμοποίησης και ψυχικής υγείας.

Προχωρώντας στην εκάστοτε στρατηγική επιπολιτισμοποίησης και τον αντίκτυπο της στην ψυχολογική υγεία- προσαρμογή, φαίνεται πως η εναρμόνιση συνεπάγεται με μικρότερα ποσοστά κατάθλιψης και άγχους σε αντίθεση με την περιθωριοποίηση που συνδέθηκε με πιο πολλά συμπτώματα (Neto, 2002, 2010. Liebkind 1996). Σε έρευνα των Μπεζεβέγκη και Παυλόπουλου (2008) οι μετανάστες που είχαν καλύτερη προσαρμογή στην Ελλάδα, που ήταν κυρίως βαλκανικής και ρωσικής καταγωγής, ήταν αυτοί που επέλεξαν την εναρμόνιση.

Σύμφωνα με τους Wong-Rieger και Quintana (1987) οι Ασιάτες μετανάστες στην Αμερική ήταν περισσότερο διαχωρισμένοι, ενώ οι αντίστοιχοι Ισπανοί επέλεξαν την αφομοίωση και είχαν μεγαλύτερη ικανοποίηση από την ζωή. Ακόμα, οι Λατίνοι μετανάστες που επέλεξαν τον διαχωρισμό εμφάνιζαν μεγαλύτερα επίπεδα κατάθλιψης (Munet-Vilaro et al., 1999). Σύμφωνα με την Παπαστυλιανού (2000), που μελέτησε δείγμα Βορειοηπειρωτών, αγγλόφωνων και Ποντίων μεταναστών μαθητών στην Ελλάδα, προέκυψε πως οι Βορειοηπειρώτες είχαν πιο λίγα ψυχοσωματικά συμπτώματα επιλέγοντας την στρατηγική της αφομοίωσης. Οι Μόττη-Στεφανίδη, Ντάλλα, Παπαθανασίου, Τάκης και Παυλόπουλος σε έρευνά τους το 2006 κατέληξαν στο συμπέρασμα πως η ψυχική ανθεκτικότητα σχετίζεται περισσότερο με την αφομοίωση, παρά με την εναρμόνιση.

Εν αντιθέσει με τα προηγούμενα, υπήρξαν κάποιες έρευνες, στις οποίες ο διαχωρισμός συνυφάνεται με μικρότερα επίπεδα στρες και η αφομοίωση με μεγαλύτερα επίπεδα κατάθλιψης. Ακόμα, η εναρμόνιση και η αφομοίωση σχετίστηκαν με υψηλότερα επίπεδα κατανάλωσης αλκοόλ (Jasinskaja-Lathi et al., 2003. Safdar, Lay, & Struthers, 2003. Hahm et al., 2003). Η νεότερη γενιά

Βιετναμέζων στην Αμερική φαίνεται να ήταν περισσότερο εναρμονισμένη στη χώρα υποδοχής, με μεγαλύτερα παρόλα αυτά, ποσοστά κατάθλιψης (Shapiro et al., 1999).

Στην έρευνα των Berry et al. (2006) εξετάστηκε η ευεξία της δεύτερης γενιάς μεταναστών. Σε ποιον βαθμό, δηλαδή, προσαρμόζονται σε ότι αφορά την ψυχική τους ευημερία, κάτι που συχνά ονομάζεται ψυχολογική προσαρμογή. Εξετάστηκε η ικανοποίηση από την ζωή και η πνευματική υγεία. Από σχετικές έρευνες προκύπτει πως η επιλογή στρατηγικής επιπολιτισμοποίησης συνδέεται με την προσαρμογή, για παράδειγμα στην έρευνα των Nguyen και Benet-Martinez (2013), που έγινε σε νεαρούς μετανάστες, η προσαρμογή ήταν μεγαλύτερη σε αυτούς που επέλεξαν την εναρμόνιση, παρά την περιθωριοποίηση που ήταν μικρότερη. Η αφομοίωση και ο διαχωρισμός ήταν κάπου στη μέση. Στις μεταγενέστερες έρευνες από την έρευνα των Berry και Hou (2016) επιβεβαιώθηκε πως η εναρμόνιση σχετίζεται θετικά με την ψυχολογική προσαρμογή.

Εξίσου σημαντική με την επιπολιτισμοποίηση των νέων είναι και η προσαρμογή τους στην κοινωνία υποδοχής. Παρά τις κοινωνικοοικονομικές προκλήσεις, οι νέοι μετανάστες σε διάφορες κοινωνίες δείχνουν αξιοσημείωτα θετική προσαρμογή στην ακαδημαϊκή τους επίδοση και τη συμπεριφορά σε σύγκριση με τους μη μετανάστες συμμαθητές τους. Αυτή είναι η περίπτωση των Ασιατών και Λατίνων μεταναστών στις ΗΠΑ, των μεταναστών από Καραϊβική, Αφρική και Ανατολική Ευρώπη στην Ολλανδία αν και υπάρχει η εξαίρεση των Αλβανών μεταναστών στην Ελλάδα σύμφωνα με τους Motti-Stefanidi et al. το 2012. Σύμφωνα με τα παραπάνω, δεν προσαρμόζονται όλοι οι μετανάστες εξίσου καλά και η στρατηγική επιπολιτισμοποίησης παίζει ρόλο σε αυτό. Κάποιες μελέτες έχουν αναφέρει ότι η εναρμόνιση συνδέεται με την καλύτερη κοινωνικο-πολιτισμική προσαρμογή, ακολουθούμενη από τον διαχωρισμό και την αφομοίωση, και τελικά

την περιθωριοποίηση (Berry & Sabatier, 2010. Berry et al., 2006). Άλλες μελέτες και επανεξετάσεις των προηγούμενων δεδομένων υποδηλώνουν ότι ο διαχωρισμός μπορεί να είναι ίσος ή καλύτερος από ό, τι η εναρμόνιση σε ορισμένες ομάδες μεταναστών.

Για τους έγχρωμους μετανάστες της Καραϊβικής, η προς τα κάτω αφομοίωση στον "εντός πόλης" αφροαμερικανικό πολιτισμό έχει αποδειχθεί ότι συνδέεται με φτωχότερη κοινωνικοπολιτισμική προσαρμογή. Οι νεαροί μετανάστες που ακολουθούν αυτή την μορφή επιπολιτισμοποίησης φαίνεται να υιοθετούν μια αμυντική στάση απέναντι στην κουλτούρα του Λευκού κυρίαρχου πολιτισμού, συμπεριλαμβανομένων των εκπαιδευτικών προσπαθειών, σε απάντηση στις φυλετικές διακρίσεις. Ωστόσο, η ικανότητα να "επικαλούνται την εθνική καταγωγή της Δυτικής Ινδίας" μπορεί να αποτρέψει την δημιουργία πεποιθήσεων ότι ο ρατσισμός έχει περιορίσει τις ευκαιρίες της κοινωνικής κινητικότητας. Κατά συνέπεια, ο εθνικός προσανατολισμός και οι πεποιθήσεις των οικογενειακών υποχρεώσεων (π.χ. σεβασμού και βοήθειας γονέων) συνδέονται με πιο θετικά ψυχοκοινωνικά και ακαδημαϊκά αποτελέσματα για τους νέους μετανάστες από την Καραϊβική, την Αφρική και την Ασία στις ΗΠΑ (Ferguson, & Bornstein, 2014).

Δεν είναι σαφές εάν η τρισδιάστατη επιπολιτισμοποίηση προσδίδει περισσότερα κόστη ή οφέλη στην νεολαία από ότι η δισδιάστατη. Δεδομένου ότι εμποδίζονται οι πολιτισμικές αποστάσεις και πολιτιστικές συγκρούσεις επιτυχώς με την εναρμόνιση της διαπολιτισμικής ταυτότητας (Benet-Martínez & Haritatos 2005), η προσπάθεια εναρμόνισης τριών πολιτισμών έναντι δύο μπορεί να αποδειχθεί ακόμη πιο δύσκολη, επειδή σημαίνει συμφιλίωση τριών πολιτισμικών αποστάσεων και τριών ομάδων συγκρούσεων παρά μίας πολιτισμικής απόστασης και μιας σύγκρουσης. Ωστόσο, η έρευνα του διπολιτισμού αποδεικνύει ότι η επιτυχημένη εναρμόνιση δύο

πολιτισμικών προσανατολισμών συνδέεται με θετική κοινωνικοπολιτιστική και ψυχολογική προσαρμογή. Ως εκ τούτου, η επιτυχής εναρμόνιση τριών πολιτισμικών προσανατολισμών, μπορεί να είναι ακόμα πιο επωφελής λόγω της μεγαλύτερης πολιτισμικής ευελιξίας, ενός εκτεταμένου ρεπερτόριου συμπεριφοράς και καλύτερων δεξιοτήτων εναλλαγής πλαισίων (Cariello, 2016).

Ερευνητικοί Στόχοι και Υποθέσεις

Η παρούσα έρευνα επιχειρεί μια σύνθεση των θεωριών και των προηγούμενων εμπειρικών δεδομένων αναφορικά με την επιπολιτισμοποίηση των μεταναστών, την ψυχολογική προσαρμογή και την προσλαμβανόμενη διάκριση. Τα στοιχεία αυτά παρουσιάστηκαν στα προηγούμενα κεφάλαια και ένα ζήτημα που προέκυψε είναι, ποιος τύπος πολιτισμικού προσανατολισμού (εθνικός/εθνοτικός) προβλέπει θετικότερα αποτελέσματα για την ψυχική υγεία των μεταναστών.

Η ψυχική υγεία της συγκεκριμένης μερίδας του πληθυσμού, των μεταναστών, όπως αποτιμάται μέσα από την ικανοποίηση από τη ζωή, το άγχος, την αυτοαξιολόγηση της υγείας και την κατάθλιψη, αποτελεί βασικό σκοπό της έρευνας.

Σχετικά με την ψυχική υγεία, βάσει της βιβλιογραφίας, προκύπτει, πως τα θετικότερα αποτελέσματα για την υγεία των μεταναστών προκύπτουν από την επιλογή του εθνικού προσανατολισμού. Ωστόσο, υπάρχουν έρευνες που αναδεικνύουν και τον διαχωρισμό (εθνοτικός προσανατολισμός) ως καταλληλότερη στρατηγική επιπολιτισμοποίησης για την αποφυγή των ψυχολογικών συμπτωμάτων. Μάλιστα, υπάρχουν κάποιες έρευνες οι οποίες δεν βρίσκουν καμία σύνδεση μεταξύ πολιτισμικού προσανατολισμού και ψυχολογικών συμπτωμάτων. Όπως όμως προαναφέρθηκε, οι περισσότερες έρευνες καταλήγουν στον εθνικό πολιτισμικό προσανατολισμό σχετικά με τη θετική ψυχολογική προσαρμογή.

Η πρώτη υπόθεση της έρευνας, λοιπόν, είναι ότι ο εθνικός πολιτισμικός προσανατολισμός θα συνδέεται με λιγότερα ψυχολογικά συμπτώματα και με την προώθηση της ψυχολογικής προσαρμογής. Ενώ αντίθετα ο εθνοτικός προσανατολισμός θα συνδέεται με αρνητικά ψυχολογικά συμπτώματα.

Μια ακόμη υπόθεση της παρούσας μελέτης είναι ότι η προσλαμβανόμενη διάκριση θα μεσολαβεί στις σχέσεις των πολιτισμικών προσανατολισμών (εθνικού/εθνοτικού) με την ψυχική υγεία. Καταλήγουμε στην δεύτερη αυτή υπόθεση με βάση τη θέση ότι η προσλαμβανόμενη διάκριση συνδέεται με τον πολιτισμικό προσανατολισμό που υιοθετούν οι μετανάστες, η εμπειρία της διάκρισης ειδικότερα αποθαρρύνει το αίσθημα του ανήκειν στη χώρα υποδοχής (Paradies, 2006. Reitz & Banerjee, 2007), και πως μεταξύ των παραγόντων που συμβάλλουν στη διαμόρφωση της εθνικής ταυτότητας και της ψυχικής υγείας είναι και η προσλαμβανόμενη διάκριση (Keyes, Romanucci-Ross, & DeVos, 1995). Έτσι, προκύπτει και μία ακόμα υπόθεση πως οι μετανάστες που νοιώθουν ότι λαμβάνουν διακρίσεις θα επιλέγουν και τον εθνοτικό προσανατολισμό.

Ακόμα, αναμένεται οι μετανάστες δεύτερης γενιάς να επιλέγουν τον εθνικό προσανατολισμό. Καθώς, όπως αναφέρεται και από τους Παυλόπουλος, Μπεζεβέγκης και Γεωργαντή (2012), πιθανά δεν έχουν προσωπικά βιώματα και αναμνήσεις από τη χώρα προέλευσης της οικογένειας. Η απόκτηση της γλώσσας της χώρας υποδοχής γίνεται σχεδόν με τον ίδιο τρόπο όπως με τη μητρική (Rothe et al., 2011) και εντάσσονται στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα από την αρχή της σχολικής τους ζωής. Συνεπώς, ευνοείται η ισχυροποίηση του δεσμού με την χώρα υποδοχής. Επιπλέον, μέσω των διομαδικών σχέσεων, παρέχεται πιθανά μέσω της κοινωνίας μια αφομοιωτική πορεία μέσω των μηχανισμών κοινωνικοποίησης, ή μία

ανεκτικότητα και αποδοχή στην ετερότητα (Παυλόπουλος, Μπεζεβέγκης & Γεωργαντή, 2012).

Μέθοδος

Συμμετέχοντες

Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 551 μαθητές Α' Λυκείου σε 11 δημόσια σχολεία. Η πλειοψηφία των μαθητών φοιτούσαν σε Γενικό Λύκειο (98,7%, $n = 544$) ενώ ένα μικρό ποσοστό φοιτούσε σε Επαγγελματικό Λύκειο (1,7%, $n = 7$). Η επιλογή του δείγματος έγινε με συμπτωματικό τρόπο. Η πλειοψηφία των σχολείων ανήκουν στον νομό Αττικής και τα υπόλοιπα σχολεία ανήκουν στις περιφέρειες Πελοποννήσου και Στερεάς Ελλάδας.

Ως προς το φύλο, το δείγμα αποτελείται από 328 (59,5%) γυναίκες και 223 (40,5%) άντρες. Το ηλικιακό εύρος κυμαίνεται από 15 έως 18 έτη με μέσο όρο ηλικίας τα 16,11 έτη.

Στην παρούσα μελέτη συμμετείχαν 199 έφηβοι/ες που ήταν παιδιά μεταναστών. Αναφορικά με το φύλο, 123 (61,8%) ήταν κορίτσια και 76 (38,2%) ήταν αγόρια. Αναφορικά με την ηλικία, 5 (2,5%) έφηβοι/ες ήταν 14 ετών, 164 (82,8%) ήταν 15 ετών, 26 (13,1%) ήταν 16 ετών και 3 (1,5%) ήταν 17 ετών. Όλοι ήταν μαθητές της Α' λυκείου, 193 (97%) φοιτούσαν σε γενικά λύκεια και 6 (3%) φοιτούσαν σε επαγγελματικά λύκεια.

Αναφορικά με τον τόπο διαμονής 75 (37,7%) διέμεναν σε πόλη, 39 (19,6%) σε προάστιο μεγάλης πόλης, 71 (35,7%) σε κωμόπολη ή μικρή πόλη και 14 (7%) διέμεναν σε χωριό.

Αναφορικά με το επίπεδο εκπαίδευσης της μητέρας, 7 (3,9%) ανέφεραν ότι η μητέρα τους έχει φοιτήσει σε μερικές τάξεις του Δημοτικού ή ότι έχει ολοκληρώσει το Δημοτικό, 43 (24%) ανέφεραν ότι έχει ολοκληρώσει το Γυμνάσιο, 84 (46,9%) το

Λύκειο, 11 (6,1%) ανέφεραν ότι έχει ολοκληρώσει Επαγγελματική Εκπαίδευση (ΙΕΚ), 21 (11,7%) ανέφεραν ότι έχει ολοκληρώσει Τριτοβάθμια Εκπαίδευση (ΑΕΙ/ΤΕΙ), 10 (5,6%) ανέφεραν ότι έχει Μεταπτυχιακό Δίπλωμα και 3 (1,7%) ότι έχει Διδακτορικό τίτλο σπουδών.

Ως προς το επίπεδο εκπαίδευσης του πατέρα, 8 (4%) ανέφεραν ότι ο πατέρας τους έχει φοιτήσει σε μερικές τάξεις του Δημοτικού ή ότι έχει ολοκληρώσει το Δημοτικό, 46 (26,1%) ανέφεραν ότι έχει ολοκληρώσει το Γυμνάσιο, 73 (41,5%) το Λύκειο, 23 (13,1%) ανέφεραν ότι έχει ολοκληρώσει Επαγγελματική Εκπαίδευση (ΙΕΚ), 21 (10,6%) ανέφεραν ότι έχει ολοκληρώσει Τριτοβάθμια Εκπαίδευση (ΑΕΙ/ΤΕΙ) και 5 (2,5%) ανέφεραν ότι έχει Μεταπτυχιακό Δίπλωμα.

Ως προς την εργασιακή κατάσταση των γονέων, η μητέρα 122 (61,3%) εφήβων εργάζεται, 34 (17,3%) έφηβοι ανέφεραν ότι η μητέρα τους είναι σε αναζήτηση εργασίας, 36 (18,3%) ανέφεραν ότι δεν εργάζεται ούτε ψάχνει για εργασία και 5 (2,5%) ανέφεραν ότι δεν τους ταιριάζει κάποια από τις παραπάνω κατηγορίες αναφορικά με το status εργασίας της μητέρας τους. Επιπλέον, ο πατέρας 153 (78,5%) εφήβων εργάζεται, 21 (10,8%) έφηβοι ανέφεραν ότι ο πατέρας τους είναι σε αναζήτηση εργασίας, 9 (4,6%) ανέφεραν ότι δεν εργάζεται ούτε ψάχνει για εργασία και 12 (6,2%) ανέφεραν ότι δεν τους ταιριάζει κάποια από τις παραπάνω κατηγορίες αναφορικά με το status εργασίας του πατέρα τους.

Αναφορικά με την οικονομική κατάσταση των συμμετεχόντων, ένας (0,5%) ανέφερε ότι τα χρήματα στην οικογένειά του δεν καλύπτουν καθόλου τις ανάγκες του, 30 (15,2%) ανέφεραν ότι οικονομικά καλύπτονται οι ανάγκες τους μερικώς, 100 (50,8%) ανέφεραν ότι καλύπτονται οι περισσότερες ανάγκες και 66 (33,5%) ανέφεραν ότι καλύπτονται οικονομικά πλήρως όλες τους οι ανάγκες.

Αναφορικά με τον αυτοπροσδιορισμό ως προς το αν ανήκουν στην πλειονοτική ή στην μειονοτική ομάδα, 107 (67,7%) προσδιόρισαν τον εαυτό τους ότι ανήκει στην πλειονοτική ομάδα, ενώ 51 (32,3%) προσδιόρισαν τον εαυτό τους να ανήκει στην μειονοτική ομάδα.

Αναφορικά με την εθνικότητα, 119 (60,1%) ανέφεραν ότι έχουν ελληνική, 46 (23,2%) ότι έχουν αλβανική, 4 (2%) ρουμάνικη, 22 (11,1%) πολλαπλές εθνικότητες και 7 (3,5%) απάντησαν άλλο. Στην κατηγορία άλλο οι απαντήσεις ήταν αρμένικη, γκανική, ιρακινή, ποντιακή, ρωσική, φιλιπινεζική. Στην κατηγορία πολλαπλές εθνικότητες ανέφεραν αλβανική, αυστραλιανή, γαλλική, γερμανική και τζαμαϊκανική, ιταλική, καναδική, ουκρανική, πακιστανική, πολωνική, ρουμανική.

Σε ερώτηση αναφορικά με την υπηκοότητα, 27 (13,8%) ανέφεραν ότι δεν έχουν την ελληνική υπηκοότητα, 123 (63,1%) ανέφεραν ότι έχουν την ελληνική υπηκοότητα και 45 (23,1%) ανέφεραν ότι έχουν ταυτόχρονα την ελληνική υπηκοότητα και υπηκοότητα σε κάποιο άλλο κράτος (διπλή υπηκοότητα). Αναφορικά με τη χώρα γέννησης, 180 (90,5%) έχουν γεννηθεί στην Ελλάδα και 19 (9,5%) έχουν γεννηθεί σε κάποια άλλη χώρα. Τέλος αναφορικά με την χώρα γέννησης των γονέων, 15 (7,5%) ανέφεραν ότι οι γονείς τους έχουν γεννηθεί στην Ελλάδα, 54 (27,1%) ανέφεραν ότι μόνο ο ένας γονιός τους έχει γεννηθεί στην Ελλάδα και τέλος 130 (65,3%) και οι δύο γονείς έχουν γεννηθεί σε κάποια άλλη χώρα εκτός Ελλάδας.

Μέσα Συλλογής Δεδομένων

Τα δεδομένα της παρούσας μελέτης συγκεντρώθηκαν στα πλαίσια του ερευνητικού προγράμματος CATCH-EyoU, το οποίο διεξάγεται σε οκτώ ευρωπαϊκές χώρες και χρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Pavlopoulos et al., in press). Σκοπός του προγράμματος είναι να εντοπίσει τους πολυεπίπεδους παράγοντες (ψυχολογικούς, αναπτυξιακούς, μακροκοινωνικούς, περιστασιακούς) που επηρεάζουν

την πολιτική συμμετοχή των νέων στην Ευρώπη (www.catcheyou.eu). Για τις ανάγκες του προγράμματος, κατασκευάστηκε το ερωτηματολόγιο Catch-EyoU, το οποίο αποτελείται από 53 κλίμακες, πρωτότυπες και αυτοσχέδιες. Οι προτάσεις των ερωτηματολογίων αντλήθηκαν από την ενδεδειγμένη βιβλιογραφική ανασκόπηση της κάθε υπό μελέτη έννοιας. Στη συνέχεια, έγινε αντίστροφη μετάφραση των ερωτηματολογίων και προσαρμογή από τα Αγγλικά στη γλώσσα της χώρας που έλαβε μέρος στο ερευνητικό πρόγραμμα.

Ψυχολογικά συμπτώματα. Για την αξιολόγηση των ψυχολογικών συμπτωμάτων χρησιμοποιήθηκε μια συντομευμένη έκδοχή του ψυχομετρικού εργαλείου του Derogatis (1994) προσαρμοσμένου στα ελληνικά δεδομένα από τους Ντόνια, Καραστεργίου και Μάνο (1991), Symptom Checklist-90-Revised (SCL-90-R). Η κλίμακα που χρησιμοποιήθηκε αποτελείται από 20 προτάσεις. Οι συμμετέχοντες καλούνται να εκφράσουν κατά πόσο συμφωνούν ή διαφωνούν με καθεμία από αυτές χρησιμοποιώντας μια πενταβάθμια κλίμακα τύπου Likert, όπου το 5 σημαίνει «πάρα πολύ» και το 1 σημαίνει «καθόλου». Η παρούσα κλίμακα αποτελείται από τρεις υποκλίμακες, προκειμένου να εξεταστούν τρεις διαφορετικές κατηγορίες συμπτωμάτων: κατάθλιψη, θυμός/εχθρότητα και άγχος/φόβος. Η υποκλίμακα της κατάθλιψης περιλαμβάνει 9 ερωτήσεις, όπως «Πόσο συχνά σε ενόχλησε τον τελευταίο μήνα να νιώθεις μοναξιά;». Η υποκλίμακα που μετρά τον θυμό και την εχθρότητα αποτελείται από 6 ερωτήσεις, όπως «Πόσο συχνά σε ενόχλησε τον τελευταίο μήνα να νιώθεις εύκολα θυμό ή ενόχληση;». Η τρίτη υποκλίμακα που μετρά το άγχος και τον φόβο αποτελείται από 5 ερωτήσεις, όπως «Πόσο συχνά σε ενόχλησε τον τελευταίο μήνα να νιώθεις νευρικότητα ή ταραχή μέσα σου;». Ο μέσος όρος που προκύπτει από τις παραπάνω προτάσεις δίνει το σύνολο των ψυχολογικών συμπτωμάτων. Υψηλή βαθμολογία σε κάθε μία από τις υποκλίμακες

καθώς και στη συνολική κλίμακα αντιπροσωπεύει περισσότερα ψυχολογικά συμπτώματα, όπως αυτά ορίζονται στο συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο. Το SCL-90-R έχει επαρκή ψυχομετρικά χαρακτηριστικά σύμφωνα με δεδομένα που προκύπτουν από περισσότερες από 1000 ανεξάρτητες μελέτες που υποστηρίζουν την αξιοπιστία και την εγκυρότητα του. Η αξιοπιστία εσωτερικής συνέπειας για την υποκλίμακα της κατάθλιψης είναι 0,90. Οι δείκτες συνάφειας επαναληπτικών μετρήσεων κυμάνθηκαν σε υψηλά επίπεδα, από $r = 0,80$ έως $r = 0,90$. Επίσης, οι δείκτες που προέκυψαν από τη συσχέτιση του εργαλείου αυτού με άλλα εργαλεία που μετρούν ίδια ή παρόμοια χαρακτηριστικά είναι ικανοποιητικοί. Συγκεκριμένα, ο δείκτης Pearson σε σχέση με το Inventory of Interpersonal Problems (IIP) είναι $r = 0,73$ και με το Social Adjustment Scale (SAS) είναι $r = 0,69$ (Derogatis & Unger, 2010).

Πολιτισμικοί προσανατολισμοί. Για τον εθνικό και τον εθνοτικό προσανατολισμό χρησιμοποιήθηκε η Acculturation Scale (Nguyen & Von Eye, 2002) (Short version, adapted). Κάθε υποκλίμακα αποτελείται από 11 πανομοιότυπες δηλώσεις σχετικά με τις στάσεις, τις συμπεριφορές και τις αξίες των συμμετεχόντων σε τρεις τομείς ζωής: καθημερινός τρόπος ζωής (φαγητό, μουσική, γλώσσα, π.χ. "ακούτε την ελληνική [εθνική] μουσική;"), αλληλεπιδράσεις ομάδας (φίλοι, συμμαθητές, εκδηλώσεις, π.χ. "Οι περισσότεροι από τους στενότερους φίλους μου είναι Έλληνες [από τη δική μου εθνοτική ομάδα "] και παγκόσμια εμπλοκή (π.χ. "Όσον αφορά τις συμπεριφορές και τις αξίες, είμαι Έλληνας [αντίστοιχη εθνότητα]"). Οι ερωτηθέντες κλήθηκαν να αξιολογήσουν τα στοιχεία σε μία κλίμακα τύπου Likert 5 σημείων, που κυμαίνεται από το ποτέ μέχρι το πάντα. Προκειμένου να αξιολογηθεί η διακριτική ισχύς των δύο υποκλίμακων, χρησιμοποιήθηκε η ανάλυση κύριων συνιστωσών, ακολουθούμενη από πλάγια περιστροφή. Αυτή η ανάλυση ήταν μια διερευνητική ανάλυση παραγόντων. Σύμφωνα με τη δοκιμή Scree, προέκυψε μία

σαφής δομή δύο παραγόντων (49% της διασποράς εξηγείται, όλες οι δευτερεύουσες φορτίσεις κάτω του 0,15): Εθνικός προσανατολισμός (11 προτάσεις) και Εθνοτικός προσανατολισμός (11 προτάσεις). Οι προτάσεις κάθε παράγοντα υπολογίστηκαν κατά μέσον όρο για να σχηματίσουν έναν σύνθετο βαθμό για κάθε υποκλίμακα. Οι εσωτερικές συνέπειες ήταν εξαιρετικές. Για τον εθνικό προσανατολισμό, τα Cronbach's alphas ήταν 0,89, 0,88, 0,90 για T1, T2 και T3, αντίστοιχα. για τον εθνοτικό προσανατολισμό ήταν 0,90, 0,89, 0,90.

Διακρίσεις. Οι διακρίσεις αξιολογήθηκαν με μια κλίμακα τεσσάρων προτάσεων με βάση αυτή των Phinney, Madden και Santos (1998) και του Verkuyten (1998). Οι έφηβοι μετανάστες κλήθηκαν να υποδείξουν τη συχνότητα στην οποία αισθάνονται διάκριση λόγω της εθνικής τους προέλευσης σε κλίμακα που κυμαίνεται από το 1 (ποτέ) έως 5 (πολύ συχνά). Τα στοιχεία ήταν "Πόσο συχνά αισθάνεστε ότι (α) αντιμετωπίζεστε άδικα ή αρνητικά λόγω του εθνοτικού σας υποβάθρου από 1) τους συμμαθητές σας, 2) στο σχολείο, γενικά, 3) στη γειτονιά σας; "και (β) οι Έλληνες σας απορρίπτουν.

Δημογραφικά στοιχεία. Για τους σκοπούς της έρευνας του Catch-EyoU δημιουργήθηκε ένα αυτοσχέδιο ερωτηματολόγιο. Ζητείται από τους συμμετέχοντες να δηλώσουν την ηλικία, το φύλο, την τάξη, το τύπο σχολείου, τον τόπο κατοικίας τους. Ακόμα, καλούνται να διευκρινίσουν το επίπεδο εκπαίδευσης, τα άτομα με τα οποία ζούν, την εργασιακή κατάσταση των γονέων και την οικονομική κατάσταση της οικογένειάς τους.

Διαδικασία

Η δειγματοληψία έγινε με συμπτωματικό τρόπο. Η πλειοψηφία των σχολείων που συμμετείχαν στην έρευνα εκπροσωπούν διαφορετικές περιοχές του νομού Αττικής και επιλέχθηκαν με τρόπο τέτοιο ώστε να αντανakλούν διαφορές στο

κοινωνικοοικονομικό επίπεδο. Στη συνέχεια, έγινε προσπάθεια διεύρυνσης της αντιπροσωπευτικότητας του δείγματος με τη συμπερίληψη περιοχών εκτός Αττικής. Η συλλογή των δεδομένων διήρκησε από τον Οκτώβριο έως τον Δεκέμβριο του 2017.

Η συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε σε ώρες διδασκαλίας των σχολικών μαθημάτων από μέλη της ερευνητικής ομάδας. Η χορήγηση των ερωτηματολογίων ήταν ομαδική σε επίπεδο τάξης και υλοποιήθηκε στις αίθουσες διδασκαλίας των μαθητών. Η χορήγηση διήρκησε δύο διδακτικές ώρες (80 λεπτά). Η συμμετοχή στην έρευνα ήταν εθελοντική και προαπαιτούμενο ήταν η έγγραφη συναίνεση των γονέων των μαθητών. Διασφαλίστηκε η ανωνυμία και το απόρρητο των απαντήσεων των συμμετεχόντων στην έρευνα.

Αποτελέσματα

Περιγραφικοί Δείκτες

Ο Πίνακας 1 συνοψίζει τους περιγραφικούς στατιστικούς δείκτες των υπό μελέτη μεταβλητών για το συνολικό δείγμα.

Πίνακας 1

Δείκτες κεντρικής τάσης, αριθμός προτάσεων και δείκτες εσωτερικής συνέπειας για τους δείκτες των ψυχολογικών συμπτωμάτων, της προσλαμβανόμενης διάκρισης και του εθνικού/εθνοτικού προσανατολισμού

	M.O.	T.A.	Αριθμός προτάσεων	Cronbach's α
Κατάθλιψη	2,54	0,92	9	0,88
Θυμός/Επιθετικότητα	2,66	0,99	6	0,84
Άγχος/Φόβος	2,40	0,94	5	0,82
Σύνολο ψυχολογικών συμπτωμάτων	2,54	0,82	20	0,93
Προσλαμβανόμενη διάκριση (ομάδα)	2,53	0,98	5	0,86
Προσλαμβανόμενη διάκριση (άτομο)	1,62	0,88	5	0,89
Εθνοτικός προσανατολισμός	3,37	0,96	7	0,86
Εθνικός προσανατολισμός	3,87	0,82	7	0,85

Αναφορικά με τα ψυχολογικά συμπτώματα, οι συμμετέχοντες εμφάνισαν υψηλότερους δείκτες στη διάσταση θυμός/επιθετικότητα (M.O. = 2,66, T.A. = 0,99) και ακολουθεί η διάσταση Κατάθλιψη (M.O. = 2,54, T.A. = 0,92) και τέλος η διάσταση του Άγχους/Φόβου (M.O. = 2,40, T.A. = 0,94). Αναφορικά με την προσλαμβανόμενη διάκριση οι μέσοι όροι ήταν υψηλότεροι για τη διάσταση στο επίπεδο της ομάδας (M.O. = 2,53, T.A. = 0,98) σε σύγκριση με τη διάσταση σε επίπεδο ατόμου (M.O. = 1,62, T.A. = 0,88). Αναφορικά με τη διάσταση εθνικός και

εθνοτικός προσανατολισμός οι υψηλότεροι δείκτες ήταν στον εθνικό προσανατολισμό (Μ.Ο. = 3,87, Τ.Α. = 0,82) σε σύγκριση με τον εθνοτικό προσανατολισμό (Μ.Ο. = 3,37, Τ.Α. = 0,96). Στην συνέχεια παρατίθενται οι περιγραφικοί δείκτες, ο αριθμός των προτάσεων και οι δείκτες εσωτερικής συνέπειας για κάθε μεταβλητή (βλ. Πίνακα 1).

Έλεγχος Ερευνητικών Ερωτημάτων και Υποθέσεων

Όπως προέκυψε από τον δείκτη συσχέτισης Pearson r , ο εθνοτικός προσανατολισμός συνδέθηκε θετικά μόνο με την προσλαμβανόμενη διάκριση της ομάδας υπαγωγής ($r = 0,15$, $p = 0,036$) και δεν φάνηκε να συνδέεται με τα ψυχολογικά συμπτώματα και τους δείκτες Κατάθλιψη, Θυμός/Επιθετικότητα και Άγχος/Φόβος. Συνεπώς όσο περισσότερο οι έφηβοι επέλεξαν τον εθνοτικό προσανατολισμό, τόσο έτειναν να προσλαμβάνουν ότι η ομάδα υπαγωγής τους υφίσταται διακρίσεις.

Πίνακας 2

Δείκτες συνάφειας Pearson r ως προς τον εθνικό/εθνοτικό προσανατολισμό, τα ψυχολογικά συμπτώματα και την προσλαμβανόμενη διάκριση

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
1. Εθνοτικός προσανατολισμός	--						
2. Εθνικός προσανατολισμός	-0,10	--					
3. Κατάθλιψη	-0,02	0,00	--				
4. Θυμός/Επιθετικότητα	0,00	-0,05	0,57***	--			
5. Άγχος/Φόβος	,017	-0,08	0,67***	0,67***	--		
6. Σύνολο ψυχολογικών συμπτωμάτων	-,005	-0,04	0,90***	0,84***	0,86***	--	
7. Προσλαμβανόμενη διάκριση (ομάδα)	0,15*	-0,28***	0,25**	0,32***	0,18*	0,29**	--
8. Προσλαμβανόμενη διάκριση (άτομο)	0,14	-0,34***	0,19**	0,22**	0,14	0,21**	0,56***

Σημείωση: * $p < 0,05$. ** $p < 0,01$. *** $p < 0,001$.

Ο εθνικός προσανατολισμός συνδέθηκε αρνητικά με την προσλαμβανόμενη διάκριση τόσο σε επίπεδο ομάδας υπαγωγής ($r = -0,28, p < 0,001$) όσο και σε ατομικό επίπεδο ($r = -0,34, p < 0,001$). Ο εθνικός προσανατολισμός δεν φάνηκε να συνδέεται με τα ψυχολογικά συμπτώματα και τους δείκτες Κατάθλιψη, Θυμός/Επιθετικότητα και Άγχος/Φόβος. Συνεπώς, όσο περισσότεροι οι έφηβοι εμφάνιζαν εθνικό προσανατολισμό τόσο λιγότερο προσλάμβαναν ότι υφίσταται διάκριση η ομάδα υπαγωγής τους αλλά και οι ίδιοι σε ατομικό επίπεδο (βλ. Πίνακα 2).

Φύλο. Διενεργήθηκε έλεγχος με το t κριτήριο ανεξάρτητων δειγμάτων προκειμένου να ελεγχθεί αν υπάρχουν διαφορές ως προς το φύλο αναφορικά με τον εθνικό/ εθνοτικό προσανατολισμό, τα ψυχολογικά συμπτώματα και την προσλαμβανόμενη διάκριση. Προέκυψαν συστηματικές διαφορές ως προς το φύλο για τις διαστάσεις Κατάθλιψη, Θυμός/Επιθετικότητα, Άγχος/Φόβος, Συνολικός βαθμός ψυχολογικών συμπτωμάτων, Προσλαμβανόμενη διάκριση (ομάδα). Ειδικότερα, αναφορικά με την διάσταση της Κατάθλιψης οι γυναίκες (Μ.Ο. = 2,71, Τ.Α. = 0,87) εμφάνισαν υψηλότερους δείκτες από τους άντρες (Μ.Ο. = 2,27, Τ.Α. = 0,93), $t(197) = 3,38, p = 0,001, d = 0,489$. Αναφορικά με τη διάσταση του Θυμού/Επιθετικότητας οι γυναίκες (Μ.Ο. = 2,77, Τ.Α. = 0,96) εμφάνισαν συστηματικά υψηλότερους δείκτες από τους άντρες (Μ.Ο. = 2,48, Τ.Α. = 1,02), $t(197) = 2,04, p = 0,043, d = 0,293$. Ως προς τη διάσταση Άγχος/Φόβος, οι γυναίκες (Μ.Ο. = 2,54, Τ.Α. = 0,90) εμφάνισαν υψηλότερους δείκτες από τους άντρες (Μ.Ο. = 2,18, Τ.Α. = 0,97), $t(197) = 2,67, p = 0,008, d = 0,385$. Αναφορικά με τον συνολικό αριθμό ψυχολογικών συμπτωμάτων, οι γυναίκες (Μ.Ο. = 2,69, Τ.Α. = 0,78) εμφάνισαν υψηλότερους δείκτες από τους άντρες (Μ.Ο. = 2,31, Τ.Α. = 0,84), $t(197) = 3,22, p = 0,001, d = 0,469$. Τέλος, συστηματικές διαφορές εντοπίστηκαν και για την

διάσταση της προσλαμβανόμενης διάκρισης σε επίπεδο ομάδας υπαγωγής με τις γυναίκες (Μ.Ο. = 2,65, Τ.Α. = 0,97) να εμφανίζουν συστηματικά υψηλότερους δείκτες από τους άντρες (Μ.Ο. = 2,32, Τ.Α. = 0,97), $t(195) = 3,36$, $p = 0,019$, $d = 0,340$. Για τους υπόλοιπους δείκτες δεν παρατηρήθηκαν συστηματικές διαφορές ως προς το φύλο των εφήβων (βλ. Πίνακα 2).

Πίνακας 2

Μέσοι όροι, τυπικές αποκλίσεις και t κριτήριο για τον έλεγχο διαφορών στις διαστάσεις εθνικός/εθνοτικός προσανατολισμός, ψυχολογικά συμπτώματα και προσλαμβανόμενη διάκριση ως προς το φύλο

	Γυναίκες		Άντρες		<i>t</i>	<i>d</i>
	Μ.Ο.	Τ.Α.	Μ.Ο.	Τ.Α.		
Κατάθλιψη	2,71	0,87	2,27	0,93	3,38**	0,489
Θυμός/Επιθετικότητα	2,77	0,96	2,48	1,02	2,04*	0,293
Άγχος/Φόβος	2,54	0,90	2,18	0,97	2,67**	0,385
Συνολικός βαθμός ψυχολογικών συμπτωμάτων	2,69	0,78	2,31	0,84	3,22**	0,469
Προσλαμβανόμενη διάκριση (ομάδα)	2,65	0,97	2,32	0,97	2,36*	0,340
Προσλαμβανόμενη διάκριση (άτομο)	1,61	0,87	1,64	0,91	-0,24	-0,034
Εθνοτικός προσανατολισμός	3,33	0,93	3,43	1,01	-0,71	-0,103
Εθνικός προσανατολισμός	3,81	0,85	3,96	0,77	-1,26	-0,185

Σημείωση: * $p < 0,05$. ** $p < 0,01$. *** $p < 0,001$.

Επίπεδο εκπαίδευσης των γονέων. Χρησιμοποιήθηκε ο δείκτης συνάφειας Spearman ρ προκειμένου να ελεγχθεί η ύπαρξη συνάφειας ανάμεσα στο επίπεδο εκπαίδευσης των γονέων ως προς τον εθνικό/ εθνοτικό προσανατολισμό, τα ψυχολογικά συμπτώματα και την προσλαμβανόμενη διάκριση. Το επίπεδο εκπαίδευσης της μητέρας συνδέθηκε θετικά με το εθνικό προσανατολισμό ($\rho = 0,17$, $p = 0,026$). Το επίπεδο εκπαίδευσης του πατέρα συνδέθηκε αρνητικά με την διάσταση της Κατάθλιψης ($\rho = -0,15$, $p = 0,048$), του Φόβου/Άγχους ($\rho = -0,19$, $p = 0,011$) και τον συνολικό βαθμό ψυχολογικών συμπτωμάτων ($\rho = 0,15$, $p = 0,045$).

Συνεπώς, όσο υψηλότερο ήταν το επίπεδο εκπαίδευσης της μητέρας τόσο οι έφηβοι έτειναν να αναφέρουν εθνικό προσανατολισμό, ενώ όσο υψηλότερο ήταν το επίπεδο εκπαίδευσης του πατέρα, τόσο οι έφηβοι έτειναν να αναφέρουν λιγότερα συμπτώματα κατάθλιψης, άγχους/φόβου και γενικά ψυχολογικά συμπτώματα (βλ Πίνακα 3).

Πίνακας 3

Δείκτες συνάφειας Spearman rho μεταξύ του επιπέδου εκπαίδευσης των γονέων και του εθνικού/εθνοτικού προσανατολισμού, τα ψυχολογικά συμπτώματα και την προσλαμβανόμενη διάκριση

	Επίπεδο εκπαίδευσης μητέρας	Επίπεδο εκπαίδευσης πατέρα
Κατάθλιψη	0,09	-0,15*
Θυμός/Επιθετικότητα	0,00	-0,07
Άγχος/Φόβος	-0,01	-0,19*
Σύνολο ψυχολογικών συμπτωμάτων	0,04	-0,15*
Προσλαμβανόμενη διάκριση (ομάδα)	0,04	-0,03
Προσλαμβανόμενη διάκριση (άτομο)	-0,04	-0,08
Εθνοτικός προσανατολισμός	-0,05	-0,03
Εθνικός προσανατολισμός	0,17*	0,11

Σημείωση: * $p < 0,05$.

Περιοχή διαμονής. Διενεργήθηκαν μονοπαραγοντικές αναλύσεις διακύμανσης με εξαρτημένες μεταβλητές τον εθνικό/εθνοτικό προσανατολισμό, τα ψυχολογικά συμπτώματα και την προσλαμβανόμενη διάκριση και ανεξάρτητη μεταβλητή την περιοχή προέλευσης. Για μετρικούς λόγους εξαιρέθηκε η κατηγορία χωριό από την οποία προέρχονταν μόλις 14 έφηβοι. Πρόέκυψαν συστηματικές διαφορές μόνο για τη διάσταση εθνοτικός προσανατολισμός με όσους διέμεναν σε μικρή πόλη ή κωμόπολη να εμφανίζουν υψηλότερους δείκτες, να ακολουθούν όσοι διέμεναν σε προάστια μεγάλης πόλης και τέλος οι χαμηλότερες τιμές ήταν για όσους

διέμεναν σε μεγάλη πόλη $F(2,179) = 8,15, p = 0,001, \eta^2 = 0,083$. Όπως προέκυψε από το post hoc κριτήριο του Bonferroni εντοπίστηκαν συστηματικές διαφορές μόνο ανάμεσα σε όσους διέμεναν σε μικρή πόλη ή κωμόπολη και σε όσους διέμεναν σε μεγάλη πόλη (βλ. Πίνακα 4).

Πίνακας 4

Μέσοι όροι και τιμές F κριτηρίου αναφορικά με την επίδραση του τόπου διαμονής στους δείκτες εθνικός/εθνοτικός προσανατολισμός, ψυχολογικά συμπτώματα και προσλαμβανόμενη διάκριση

	Μεγάλη πόλη	Προάστια μεγάλης πόλης	Μικρή πόλη ή κωμόπολη		
	M.O.	M.O.	M.O.	F	η^2
Κατάθλιψη	2,69	2,52	2,37	2,24	0,024
Θυμός/Επιθετικότητα	2,79	2,45	2,63	1,58	0,017
Άγχος/Φόβος	2,51	2,29	2,33	0,94	0,010
Σύνολο ψυχολογικών συμπτωμάτων	2,67	2,44	2,44	1,83	0,020
Προσλαμβανόμενη διάκριση (ομάδα)	2,60	2,48	2,51	0,24	0,003
Προσλαμβανόμενη διάκριση (άτομο)	1,75	1,58	1,54	1,01	0,011
Εθνοτικός προσανατολισμός	3,11 _α	3,27 _{α,β}	3,71 _β	8,15***	0,083
Εθνικός προσανατολισμός	3,90	4,04	3,77	1,53	0,016

Σημείωση: *** $p < 0,001$. Μέσοι όροι που μοιράζονται κοινό δείκτη δεν διαφέρουν συστηματικά μεταξύ τους σύμφωνα με το post hoc κριτήριο Bonferroni για $p < 0,05$.

Διαφορές ως προς την προσλαμβανόμενη αυτοτοποθέτηση των εφήβων στην πλειονοτική ή μειονοτική ένταξη αναφορικά με τους δείκτες εθνοτικός/εθνικός προσανατολισμός, ψυχολογικά συμπτώματα και προσλαμβανόμενη διάκριση

Διενεργήθηκε έλεγχος με το t κριτήριο ανεξάρτητων δειγμάτων προκειμένου να διερευνηθεί αν υπάρχουν διαφορές ως προς την αυτοτοποθέτηση των εφήβων σε στην πλειονοτική ή στην μειονοτική ομάδα αναφορικά με τους δείκτες

εθνικός/εθνοτικός προσανατολισμός, ψυχολογικά συμπτώματα και
προσλαμβανόμενη διάκριση.

Πίνακας 5

*Μέσοι όροι, τυπικές αποκλίσεις και τιμές του t κριτηρίου για τον έλεγχο διαφορών
στους δείκτες εθνικός/εθνοτικός προσανατολισμός, ψυχολογικά συμπτώματα και
προσλαμβανόμενη διάκριση ως προς τον αν οι συμμετέχοντες έφηβοι βρίσκονταν σε
σχέση*

	Χωρίς σχέση		Σε σχέση		<i>t</i>	<i>d</i>
	M.O.	T.A.	M.O.	T.A.		
Κατάθλιψη	2,42	0,89	2,72	0,95	-1,84	-0,321
Θυμός/Επιθετικότητα	2,49	0,94	3,09	0,99	-3,57***	-0,624
Άγχος/Φόβος	2,29	0,93	2,66	0,88	-2,32*	-0,416
Σύνολο ψυχολογικών συμπτωμάτων	2,41	0,80	2,82	0,77	-2,90**	-0,517
Προσλαμβανόμενη διάκριση (ομάδα)	2,49	1,00	2,54	0,98	-0,31	-0,055
Προσλαμβανόμενη διάκριση (άτομο)	1,67	0,90	1,57	0,83	0,64	0,116
Προσανατολισμός προς εθνοτική ομάδα	3,36	0,93	3,29	1,09	0,42	0,072
Προσανατολισμός ως προς εθνική ομάδα	3,80	0,84	3,99	0,86	-1,25	-0,221

Αναφορικά με τον δείκτη της κατάθλιψης υψηλότερες τιμές είχαν οι έφηβοι που αυτοτοποθετήθηκαν στην μειονοτική ομάδα (M.O. = 2,71, T.A. = 0,94) σε σύγκριση με όσους τοποθέτησαν τον εαυτό τους στην πλειονοτική ομάδα (M.O. = 2,39, T.A. = 0,88), $t(156) = -2,11$, $p = 0,037$, $d = -0,354$. Οι έφηβοι που αυτοτοποθετήθηκαν στην μειονοτική ομάδα (M.O. = 2,74, T.A. = 0,99) ανέφεραν υψηλότερους δείκτες ως προς την προσλαμβανόμενη διάκριση σε επίπεδο ομάδας σε σύγκριση με τους εφήβους που αυτοτοποθετήθηκαν στην πλειονοτική ομάδα (M.O. = 2,34, T.A. = 0,94), $t(156) = -2,44$, $p = 0,016$, $d = -0,413$. Οι έφηβοι που αυτοτοποθετήθηκαν στην μειονοτική ομάδα (M.O. = 1,35, T.A. = 0,60) ανέφεραν υψηλότερους δείκτες ως προς την προσλαμβανόμενη διάκριση σε επίπεδο ατόμου σε

σύγκριση με τους εφήβους που αυτοτοποθετήθηκαν στην πλειονοτική ομάδα (Μ.Ο. = 1,98, Τ.Α. = 0,97), $t(69,45) = -4,29, p < 0,001, d = -0,807$. Τέλος, οι έφηβοι που αυτοτοποθετήθηκαν στην πλειονότητα (Μ.Ο. = 4,02, Τ.Α. = 0,83) εμφάνισαν συστηματικά υψηλότερους δείκτες στον εθνικό προσανατολισμό σε σύγκριση με τον εθνοτικό προσανατολισμό (Μ.Ο. = 3,58, Τ.Α. = 0,66), $t(121,59) = 3,56, p = 0,001, d = 0,585$ (βλ. Πίνακα 5).

Πλειονοτική/μειονοτική αυτοτοποθέτηση. Διενεργήθηκε έλεγχος με το t κριτήριο ανεξάρτητων δειγμάτων προκειμένου να διερευνηθεί αν υπάρχουν διαφορές ως προς την αυτοτοποθέτηση των εφήβων στην πλειονοτική ή στην μειονοτική ομάδα αναφορικά με τους δείκτες Εθνοτικός προσανατολισμός, εθνικός προσανατολισμός, ψυχολογικά συμπτώματα και προσλαμβανόμενη διάκριση.

Πίνακας 6

Μέσοι όροι, τυπικές αποκλίσεις και τιμές του t κριτηρίου για τον έλεγχο διαφορών στους δείκτες εθνικός/ εθνοτικός προσανατολισμός, ψυχολογικά συμπτώματα και προσλαμβανόμενη διάκριση ως προς την αυτοτοποθέτηση των εφήβων στην πλειονοτική ή μειονοτική ομάδα

	Πλειονότητα		Μειονότητα		t	d
	Μ.Ο.	Τ.Α.	Μ.Ο.	Τ.Α.		
Κατάθλιψη	2,39	0,88	2,71	0,94	-2,11*	-0,354
Θυμός/Επιθετικότητα	2,54	0,96	2,70	0,90	-1,00	-0,171
Άγχος/Φόβος	2,32	0,90	2,40	0,93	-0,54	-0,091
Σύνολο ψυχολογικών συμπτωμάτων	2,42	0,81	2,63	0,81	-1,55	-0,264
Προσλαμβανόμενη διάκριση (ομάδα)	2,34	0,94	2,74	0,99	-2,44*	-0,413
Προσλαμβανόμενη διάκριση (άτομο)	1,35	0,60	1,98	0,97	-4,29***	-0,807
Εθνοτικός προσανατολισμός	3,48	1,05	3,19	0,84	1,68	0,299
Εθνικός προσανατολισμός	4,02	0,83	3,58	0,66	3,56**	0,585

Αναφορικά με τον δείκτη της κατάθλιψης υψηλότερες τιμές είχαν οι έφηβοι που αυτοτοποθετήθηκαν στην μειονοτική ομάδα (Μ.Ο. = 2,71, Τ.Α. = 0,94) σε σύγκριση με όσους τοποθέτησαν τον εαυτό τους στην πλειονοτική ομάδα (Μ.Ο. =

2,39, $T.A. = 0,88$), $t(156) = -2,11$, $p = 0,037$, $d = -0,354$. Οι έφηβοι που αυτοτοποθετήθηκαν στην μειονοτική ομάδα ($M.O. = 2,74$, $T.A. = 0,99$) ανέφεραν υψηλότερους δείκτες ως προς την προσλαμβανόμενη διάκριση σε επίπεδο ομάδας σε σύγκριση με τους εφήβους που αυτοτοποθετήθηκαν στην πλειονοτική ομάδα ($M.O. = 2,34$, $T.A. = 0,94$), $t(156) = -2,44$, $p = 0,016$, $d = -0,413$. Οι έφηβοι που αυτοτοποθετήθηκαν στην μειονοτική ομάδα ($M.O. = 1,35$, $T.A. = 0,60$) ανέφεραν υψηλότερους δείκτες ως προς την προσλαμβανόμενη διάκριση σε επίπεδο ατόμου σε σύγκριση με τους εφήβους που αυτοτοποθετήθηκαν στην πλειονοτική ομάδα ($M.O. = 1,98$, $T.A. = 0,97$), $t(69,45) = -4,29$, $p < 0,001$, $d = -0,807$. Τέλος, οι έφηβοι που αυτοτοποθετήθηκαν στην πλειονότητα ($M.O. = 4,02$, $T.A. = 0,83$) εμφάνισαν συστηματικά υψηλότερους δείκτες στον εθνικό προσανατολισμό σε σύγκριση με τους εφήβους που αυτοτοποθετήθηκαν στην μειονοτική ομάδα ($M.O. = 3,58$, $T.A. = 0,66$), $t(121,59) = 3,56$, $p = 0,001$, $d = 0,585$ (βλ. Πίνακα 6).

Χώρα γέννησης. Λόγω της μικρής αντιπροσώπευσης εφήβων που δεν είχαν γεννηθεί στην Ελλάδα θεωρήθηκε πιο ασφαλής επιλογή ο έλεγχος να υλοποιηθεί με το μη παραμετρικό κριτήριο Mann Whitney. Ειδικότερα, διενεργήθηκε έλεγχος με το κριτήριο U Mann Whintey προκειμένου να διαπιστωθεί αν υπήρχαν συστηματικές διαφορές ως προς τον αν οι έφηβοι είχαν γεννηθεί ή όχι στην Ελλάδα αναφορικά με τους δείκτες εθνικός/ εθνοτικός προσανατολισμός, ψυχολογικά συμπτώματα και προσλαμβανόμενη διάκριση. Προέκυψαν συστηματικές διαφορές για τη διάσταση προσλαμβανόμενη διάκριση σε επίπεδο ατόμου με όσους δεν έχουν γεννηθεί στην Ελλάδα να εμφανίζουν συστηματικά υψηλότερη μέση κατάταξη ($M.K. = 128,4$) σε σύγκριση με όσους έχουν γεννηθεί στην Ελλάδα ($M.K. = 95,3$), $U = 1112,5$, $z = -2,56$, $p = 0,011$. Συστηματικές διαφορές προέκυψαν επίσης για την διάσταση εθνικός προσανατολισμός με όσους γεννήθηκαν στην Ελλάδα να εμφανίζουν συστηματικά

υψηλότερη μέση κατάταξη (Μ.Κ. = 104,5) σε σύγκριση με όσους δεν έχουν γεννηθεί στην Ελλάδα (Μ.Κ. = 57), $U = 892,5$, $z = -3,43$, $p = 0,001$ (βλ Πίνακα 7).

Πίνακας 7

Μέση κατάταξη, τιμές κριτηρίου Mann Whintey για τον έλεγχο των διαφορών ως προς τη χώρα γέννησης των εφήβων αναφορικά με τους δείκτες εθνικός/ εθνοτικός προσανατολισμός, ψυχολογικά συμπτώματα και προσλαμβανόμενη διάκριση

	Γέννηση σε άλλη χώρα	Γέννηση στην Ελλάδα	U	Z
	Μ.Κ.	Μ.Κ.		
Κατάθλιψη	106,0	99,4	1596,50	-0,48
Θυμός/Επιθετικότητα	92,2	100,8	1562,00	-0,62
Άγχος/Φόβος	88,5	101,2	1491,50	-0,92
Σύνολο ψυχολογικών συμπτωμάτων	95,0	100,5	1614,50	-0,40
Προσλαμβανόμενη διάκριση (ομάδα)	103,2	98,6	1611,00	-0,34
Προσλαμβανόμενη διάκριση (άτομο)	128,4	95,3	1112,50	-2,56*
Εθνοτικός προσανατολισμός	104,8	97,8	1561,50	-0,51
Εθνικός προσανατολισμός	57,0	104,5	892,50	-3,43***

Σημείωση: Μ.Κ. = Μέση Κατάταξη, * $p < 0,05$. *** $p < 0,001$.

Χώρα γέννησης των γονέων. Η επίδραση της χώρας γέννησης των γονέων αξιολογήθηκε μέσα από τρεις διαστάσεις: α) και οι δύο γονείς μου γεννήθηκαν σε χώρα εκτός Ελλάδας, β) μόνο ο ένας γονιός μου γεννήθηκε στην Ελλάδα και γ) και οι δύο γονείς μου γεννήθηκαν στην Ελλάδα. Λόγω υπο-εκπροσώπησης της πρώτης κατηγορίας στο παρόν δείγμα αποφασίστηκε ότι θα ήταν πιο ασφαλές να χρησιμοποιηθεί το μη παραμετρικό κριτήριο Kruskal Wallis προκειμένου να εξετάσουμε την επίδραση της χώρας καταγωγής των γονέων αναφορικά με τους δείκτες εθνικός/εθνοτικός προσανατολισμός, ψυχολογικά συμπτώματα και προσλαμβανόμενη διάκριση. Προέκυψαν συστηματικές διαφορές στην διάσταση

προσλαμβανόμενη διάκριση σε ατομικό επίπεδο, με τους εφήβους που ανέφεραν ότι και οι δύο γονείς γεννήθηκαν στην Ελλάδα να εμφανίζουν την υψηλότερη μέση κατάταξη (Μ.Κ. = 108,16) σε σύγκριση με όσους ανέφεραν ότι μόνο ο ένας τους γονιός γεννήθηκε στην Ελλάδα (Μ.Κ. = 78,09), $\chi^2(2) = 12,63$, $p = 0,002$.

Συστηματικές διαφορές προέκυψαν επίσης για την διάσταση εθνικός προσανατολισμός, με όσους εφήβους ανέφεραν ότι και οι δύο γονείς του έχουν γεννηθεί σε άλλη χώρα εκτός Ελλάδας να εμφανίζουν υψηλότερη μέση κατάταξη (Μ.Κ. = 126,07) σε σύγκριση με όσους ανέφεραν ότι και οι δύο γονείς τους γεννήθηκαν στην Ελλάδα (Μ.Κ. = 84,11) $\chi^2(2) = 28,75$, $p < 0,001$ (βλ. Πίνακα 8).

Πίνακας 8

Μέση κατάταξη και τιμές ελέγχου Kruskal Wallis για τον έλεγχο διαφορών αναφορικά με την χώρα γέννησης των γονέων ως προς τους δείκτες εθνοτικός/ εθνικός προσανατολισμός, ψυχολογικά συμπτώματα και προσλαμβανόμενη διάκριση

	Και οι δύο γονείς γεννήθηκαν εκτός Ελλάδας	Μόνο ο ένας γεννήθηκε στην Ελλάδα	Και οι δύο γονείς γεννήθηκαν στην Ελλάδα	
	Μ.Κ.	Μ.Κ.	Μ.Κ.	χ^2
Κατάθλιψη	88,87	103,02	100,03	0,710
Θυμός/Επιθετικότητα	97,67	101,73	99,55	,082
Άγχος/Φόβος	83,27	104,6	100,02	1,618
Συνολικός βαθμός ψυχολογικών συμπτωμάτων	86,23	104,55	99,7	1,198
Προσλαμβανόμενη διάκριση (ομάδα)	76,07	89,85	105,2	5,204
Προσλαμβανόμενη διάκριση (άτομο)	84,64	78,09	108,16	12,634**
Εθνοτικός προσανατολισμός	99,21	85,33	103,69	3,908
Εθνικός προσανατολισμός	126,07	131,02	84,11	28,747***

Σημείωση: Μ.Κ. = Μέση Κατάταξη

Στατιστική πρόβλεψη των πολιτισμικών προσανατολισμών. Σχεδιάστηκαν δύο μοντέλα ιεραρχικής πολλαπλής παλινδρόμησης (μέθοδος stepwise) για την στατιστική πρόβλεψη του εθνικού και εθνοτικού προσανατολισμού, με ανεξάρτητες

μεταβλητές τις διαστάσεις των ψυχολογικών συμπτωμάτων, την αυτοτοποθέτηση στην πλειονοτική/μειονοτική ομάδα και τέλος την προσλαμβανόμενη διάκριση σε επίπεδο ομάδας υπαγωγής και σε επίπεδο ατόμου.

Κατά το πρώτο βήμα εισήχθησαν οι διαστάσεις των ψυχολογικών συμπτωμάτων (Κατάθλιψη, Θυμός/Επιθετικότητα, Άγχος/Φόβος) κατά το δεύτερο βήμα η αυτοτοποθέτηση και στο τρίτο οι διαστάσεις της προσλαμβανόμενης διάκρισης.

Πίνακας 9

Στατιστική πρόβλεψη του προσανατολισμού στην εθνική και εθνοτική ομάδα από τα ψυχολογικά συμπτώματα, τον αυτοπροσδιορισμό στην μειονοτική ομάδα και την προσλαμβανόμενη διάκριση

	Εθνοτικός προσανατολισμός		Εθνικός προσανατολισμός	
	βήμα (ΔR^2)	B	βήμα (ΔR^2)	B
Κατάθλιψη	--		--	--
Θυμός/Επιθετικότητα	--		--	--
Άγχος/Φόβος	--		--	--
Αυτοτοποθέτηση στην μειονοτική ομάδα	--		1 (0,06)	-0,21**
Προσλαμβανόμενη διάκριση (ομάδα)	--		2 (0,05)	-0,22**
Προσλαμβανόμενη διάκριση (άτομο)	--		--	--
$R^2=0,06$				

Σημείωση. ** $p < 0,01$.

Αναφορικά με το εθνοτικό προσανατολισμό καμιά μεταβλητή δεν κατάφερε να προβλέψει την εξαρτημένη. Αναφορικά με τον εθνικό προσανατολισμό ο συντελεστής R^2 ήταν ίσος με 0,06 και στην πρόβλεψη της εξαρτημένης συνέβαλαν ο αυτοπροσδιορισμός στην μειονότητα ($\beta = -0,21$, $t = -2,67$, $p = 0,008$, $\Delta R^2 = 0,06$) και η προσλαμβανόμενη διάκριση σε επίπεδο ομάδας υπαγωγής ($\beta = -0,22$, $t = -2,81$, $p = 0,006$, $\Delta R^2 = 0,05$). Η κωδικοποίηση για την αυτοτοποθέτηση ήταν 0 με προσανατολισμό της πλειονοτική ομάδα και 1 με προσανατολισμό στην εθνοτική ομάδα. Συνεπώς, όπως προκύπτει από τα αποτελέσματα, όσο περισσότερο οι έφηβοι

αυτοτοποθετούνταν στην μειονοτική ομάδα και προσλάμβαναν ότι υφίσταται διακρίσεις η ομάδα υπαγωγής τους, τόσο λιγότερο επέλεξαν τον εθνικό προσανατολισμό (βλ Πίνακα 9).

Συζήτηση

Σκοπός αυτής της έρευνας είναι η μελέτη της επίδρασης της επιπολιτισμοποίησης και κατ' επέκταση της επιλογής εθνικού ή εθνοτικού προσανατολισμού των μεταναστών στην ύπαρξη ψυχολογικών συμπτωμάτων και στην προσλαμβανόμενη διάκριση. Έγινε προσπάθεια χρήσης της προσλαμβανόμενης διάκρισης ως ενδιάμεσης μεταβλητής προκειμένου να αναδειχτεί η επίδραση του προσανατολισμού (εθνοτικού/εθνικού) στα ψυχολογικά συμπτώματα. Ωστόσο κάτι τέτοιο δεν ήταν εφικτό.

Αναλυτικότερα, οι έφηβοι του δείγματος φαίνεται να επιλέγουν τον εθνικό προσανατολισμό. Πρόκειται για την δεύτερη γενιά μεταναστών, που, όπως αναφέρεται και από τους Παυλόπουλος, Μπεζεβέγκης και Γεωργαντή (2012), πιθανά δεν έχει προσωπικά βιώματα και αναμνήσεις από τη χώρα προέλευσης της οικογένειας. Η απόκτηση της γλώσσας της χώρας υποδοχής γίνεται σχεδόν με τον ίδιο τρόπο όπως με τη μητρική (Rothe et al., 2011) και εντάσσονται στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα από την αρχή της σχολικής τους ζωής. Συνεπώς, ευνοείται η ισχυροποίηση του δεσμού με την χώρα υποδοχής. Επιπλέον, μέσω των διομαδικών σχέσεων, παρέχεται πιθανά μέσω της κοινωνίας μια αφομοιωτική πορεία μέσω των μηχανισμών κοινωνικοποίησης, ή μία ανεκτικότητα και αποδοχή στην ετερότητα (Παυλόπουλος, Μπεζεβέγκης & Γεωργαντή, 2012).

Όσον αφορά την προσλαμβανόμενη διάκριση, αυτή φαίνεται να συνδέεται περισσότερο με την υιοθέτηση του εθνικού, παρά του εθνοτικού προσανατολισμού. Όπως προκύπτει και από την βιβλιογραφία, η στρατηγική επιπολιτισμοποίησης

σχετίζεται άμεσα με την προσλαμβανόμενη διάκριση, με την αφομοίωση να συνδέεται με μικρότερη προσλαμβανόμενη διάκριση και τον διαχωρισμό με μεγαλύτερη, αλλά με μικρότερα επίπεδα στρες (Jasinskaja-Lahti, Liebkind, Horenczyk, & Scmitz, 2003).

Τα άτομα που είχαν υψηλότερους όρους στην προσλαμβανόμενη διάκριση την βίωναν περισσότερο στο επίπεδο της ομάδας παρά του ατόμου. Αυτό μπορεί πιθανά να συμβαίνει, γιατί η υποτίμηση της προσωπικής διάκρισης λειτουργεί προστατευτικά για την κοινωνική αυτοεκτίμηση, καθώς τα άτομα τείνουν να αξιολογούν τον εαυτό τους καλύτερα από τους άλλους (Motti-Stefanidi & Asendorpf, 2012). Ακόμα, υπάρχει πιθανότητα η προσλαμβανόμενη διάκριση προς την εσω- ομάδα να οφείλεται σε αναπαραστάσεις στα μέσα μαζικής ενημέρωσης και να μην συνάδει με προσωπικές εμπειρίες διακρίσεων (Motti-Stefanidi & Asendorpf, 2012).

Όπως προκύπτει από τα αποτελέσματα, όσο περισσότερο οι έφηβοι επέλεξαν τον εθνοτικό προσανατολισμό και προσλάμβαναν ότι υφίστανται διακρίσεις τόσο λιγότερο επέλεξαν τον εθνικό προσανατολισμό, γιατί το άτομο που βιώνει το στίγμα πιθανά ισχυροποιεί την εθνοτική του ταυτότητα (Nesdale, Rooney, & Smith, 1997).

Προέκυψαν συστηματικές διαφορές ως προς το φύλο τόσο για τα ψυχολογικά συμπτώματα, όσο και για την προσλαμβανόμενη διάκριση. Αναφορικά με τον συνολικό αριθμό ψυχολογικών συμπτωμάτων, την κατάθλιψη, τον θυμό και το άγχος, τα κορίτσια εμφάνισαν υψηλότερους δείκτες από τα αγόρια. Όπως επίσης και για την προσλαμβανόμενη διάκριση. Τα αποτελέσματα αυτά οφείλονται πιθανά στο γεγονός ότι το φύλο είναι μια μεταβλητή που επηρεάζει την εμπειρία της επιπολιτισμοποίησης. Σε κάποια πολιτισμικά πλαίσια υπάρχουν ισχυρές διαφορές στους ρόλους των δύο φύλων κατά την κοινωνικοποίησή τους. Τα κορίτσια τείνουν να έχουν ισχυρότερο το αίσθημα των αξιακών σχέσεων και της φροντίδας των άλλων.

Από την άλλη τα αγόρια εστιάζουν στην αυτονομία και την στοχο-κατευθυνόμενη συμπεριφορά (Arasa, Abubakar, Van de Vijver, Mazrui, & Murugami, 2013).

Προέκυψαν συστηματικές διαφορές για τη διάσταση εθνοτικός προσανατολισμός με όσους διέμεναν σε μικρή πόλη ή κωμόπολη να εμφανίζουν υψηλότερους δείκτες από αυτούς που διέμεναν σε μεγάλη πόλη. Όπως προκύπτει από αναφέρει ο Berry (2006), η εθνοτική σύνθεση της άμεσης γειτονιάς μπορεί να είναι σημαντική για τους τρόπους προσαρμογής και επιπολιτισμοποίησης των μεταναστών. Μια αστική περιοχή πιθανά ευνοεί τον εθνικό προσανατολισμό λόγω μεγαλύτερης πολιπολιτισμικότητας.

Όσοι δεν έχουν γεννηθεί στην Ελλάδα εμφάνισαν συστηματικά υψηλότερη μέση κατάταξη στην προσλαμβανόμενη διάκριση, σε σύγκριση με όσους έχουν γεννηθεί στην Ελλάδα. Επίσης, όσοι γεννήθηκαν στην Ελλάδα επέλεξαν περισσότερο τον εθνικό παρά τον εθνοτικό προσανατολισμό.

Ακόμα, ο τόπος γέννησης των γονέων και το μορφωτικό τους επίπεδο φάνηκε να παίζουν ρόλο στην προσλαμβανόμενη διάκριση και την επιλογή εθνικού/εθνοτικού προσανατολισμού.

Σχετικά με την αδυναμία συσχέτισης της επιπολιτισμοποίησης με τα ψυχολογικά συμπτώματα, ελάχιστες έρευνες αμφισβητούν την ανάδειξη της εναρμόνισης ως καταλληλότερης στρατηγικής για την ψυχική υγεία. Σύμφωνα με τους Koneru et al (2007), Nguyen et al (1999) και τους Hunt et al (2007), τα ερευνητικά αποτελέσματα που αφορούν στην επίδραση της τακτικής επιπολιτισμοποίησης στην υγεία, συχνά είναι αντιφατικά και χαρακτηρίζονται από απουσία σταθερότητας. Υπάρχουν έρευνες που δεν βρίσκουν καμία σχέση με την επιπολιτισμοποίηση και την ψυχική υγεία. Χρειάζεται να μελετηθεί ο ρόλος που ασκεί ο πολιτισμός στην επιπολιτισμοποίηση σχετικά με την ψυχική υγεία. Ο Berry

(1997) αναφέρει πως τα ψυχολογικά ή πολιτισμικά χαρακτηριστικά του ατόμου συχνά ερμηνεύονται με όρους όπως, μετανάστης, μειονότητα, Σομαλός κλπ που δεν βοηθούν στην κατανόηση της επιπολιτισμοποίησης και της προσαρμογής. Ο πολιτισμός δεν μπορεί να μετρηθεί απλά με την κωδικοποίηση της εθνικότητας. Χρειάζεται η μέτρηση των αξιών, ρόλων, πιστεύω και στάσεων. Η γραμμικότητα του μοντέλου του Berry δεν βοηθάει στην εξέταση του πολιτισμού των μεταναστών και της προσαρμογής τους. Έτσι, είναι δύσκολη η ανάδειξη της κατάλληλης στρατηγικής επιπολιτισμοποίησης για την προσαρμογή και του κατά πόσο αυτή οφείλεται σε διαπολιτισμικές διαφορές.

Περιορισμοί και Προτάσεις

Η παρούσα έρευνα εμφανίζει κάποιους περιορισμούς αναφορικά με την επιλογή του δείγματος. Τα δεδομένα της παρούσας μελέτης λήφθηκαν από μια ευρύτερη μελέτη για το ερευνητικό πρόγραμμα CATCH-EyoU, το οποίο διεξάγεται σε οκτώ ευρωπαϊκές χώρες και χρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Pavlopoulos et al., in press) σε μαθητές δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Το δείγμα της παρούσας μελέτης ήταν αποκλειστικά παιδιά μεταναστών που φοιτούσαν σε σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Συνεπώς στο δείγμα της παρούσας μελέτης δεν εντάχθηκαν παιδιά μεταναστών που δεν φοιτούν στο σχολικό πλαίσιο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Επομένως τα δεδομένα της παρούσας μελέτης, δεδομένης της σχολικής διαρροής, δεν μπορούν να γενικευτούν σε όλο τον πληθυσμό των εφήβων παιδιών μεταναστών στην Ελλάδα. Επίσης, δεν λήφθηκε δείγμα από ειδικά πλαίσια που φοιτούν παιδιά μεταναστών (π.χ. διαπολιτισμικό σχολείο, σχολεία δεύτερης ευκαιρίας κ.α.). Δεδομένης της σχολικής διαρροής ειδικά κατά τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση το παραπάνω, ίσως έχει κάποια επίδραση στο ότι οι έφηβοι που συμμετείχαν ίσως είχαν ένα περισσότερο εστιασμένο προσανατολισμό

στην εθνική ομάδα σε σύγκριση με δείγμα που δεν συμπεριλήφθηκε στην παρούσα έρευνα.

Η παρούσα μελέτη είναι συγχρονική και συναφειακή. Συνεπώς, μόνο συμμεταβολές μπορούμε να παρατηρήσουμε και όχι αιτιώδεις σχέσεις. Για τον έλεγχο των παραπάνω υποθέσεων, απαιτούνται πολύπλοκες πολυ-επίπεδες στατιστικές αναλύσεις και σύνθετοι διαχρονικοί σχεδιασμοί που απαιτούν αυστηρό σχεδιασμό και πόρους για χρηματοδότηση των ερευνητικών ομάδων που θα σχεδιάσουν και θα υλοποιήσουν τους παραπάνω σχεδιασμούς.

Ένας ακόμα περιορισμός σχετίζεται με την χρήση του ερωτηματολογίου ως ερευνητικού μέσου. Σε αρκετές περιπτώσεις θα ήταν ωφέλιμο να παρέχουμε τη δυνατότητα στους συμμετέχοντες να δίνουν εξηγήσεις αναφορικά με τις απαντήσεις τους. Οι αυτοαναφορικές κλίμακες, για παράδειγμα, ίσως, αγνοούν το γεγονός ότι η προσλαμβανόμενη διάκριση, ή ο εθνικός/εθνοτικός προσανατολισμός μπορεί να είναι περιβαλλοντικά επαγόμενα από κάποιες καταστάσεις. Συνεπώς, τα αποτελέσματα των αυτοαναφορικών μέσων ίσως να παραλείπουν αρκετές τέτοιας φύσης σημαντικές πληροφορίες.

Ένας ακόμα περιορισμός της παρούσας μελέτης είναι ότι οι μετρήσεις του εθνικού/εθνοτικού προσανατολισμού βασίζονται, εν μέρει, σε στάσεις. Σύμφωνα με κριτική που έχει ασκηθεί από το χώρο της κοινωνικής ψυχολογίας συχνά οι στάσεις έχουν μια αμφιλεγόμενη σύνδεση με την συμπεριφορά (Bohner & Wänke, 2002). Αν συνεξετάσουμε την κριτική των στάσεων σε συνάρτηση με ζητήματα κοινωνικής επιθυμητότητας στις απαντήσεις των εφήβων, παιδιών μεταναστών, φωτίζεται ένας προβληματισμός αναφορικά με την σύνδεση των ευρημάτων με την αποτύπωση των «πραγματικών» στάσεων των συμμετεχόντων.

Ο εθνικός/εθνοτικός προσανατολισμός δεν φάνηκε να συνδέεται με ψυχολογικά συμπτώματα. Προτείνεται οι μελλοντικές μελέτες που διερευνούν τη σχέση της πολιτισμικής μετάβασης να ενσωματώνουν ένα σιωπηρό μέτρο ψυχολογικής καλλιέργειας. Αυτός ο τύπος μέτρου μπορεί να επιδεικνύει με μεγαλύτερη σαφήνεια τις επιπτώσεις από την επιπολιτισμοποίηση (π.χ. μετατοπίσεις στις πολιτισμικές αξίες, κανόνες, συμπεριφορές) σε αντίθεση με ένα ρητό μέτρο που είναι πιο ευαίσθητο στη μεροληψία εξαιτίας της υποεκτέλεσης ή κοινωνικής επιθυμίας. Συνοπτικά, οι μελλοντικές μελέτες που επικεντρώνονται στην επιπολιτισμοποίηση και στην ψυχική υγεία θα ωφεληθούν από τη χρήση πολυδιάστατων μέτρων, τόσο αυτοελέγχου όσο και μη αυτό-αναφοράς, διότι θα τους επιτρέψει να καταγράψουν την «εννοιολογική πολυπλοκότητα» (Rodriguez Le Sage & Townsend, 2004) που είναι εγγενής στην επιπολιτισμοποίηση. Αυτή η προσέγγιση θα επέτρεπε, επίσης στους ερευνητές να παρουσιάσουν δεδομένα σχετικά με διάφορες πτυχές της επιπολιτισμοποίησης (π.χ. συμπεριφορές, συμπεριφορές, αξίες), που να αντιπροσωπεύουν τόσο την προσέγκυση όσο και τον εγκλωβισμό, τόσο σε ρητά όσο και σε σιωπηρά επίπεδα και τις μοναδικές σχέσεις τους με συγκεκριμένα αποτελέσματα ψυχικής υγείας.

Βιβλιογραφία

- Anderson, E. T., & Berry, B. W. (2001). Effects of inner pea fiber on fat retention and cooking yield in high fat ground beef. *Food Research International*, 34(8), 689-694.
- Arasa, J. N., Abubakar, A., Van de Vijver, F. J., Mazrui, L., & Murugami, M. (2013). Connectedness and Psychological Well-Being Among Adolescents of

Immigrant Background in Kenya. *Global Perspectives on Well-Being in Immigrant Families*.

Ayçiçeği-Dinn, A., & Caldwell-Harris, C. L. (2011). Individualism–collectivism among Americans, Turks and Turkish immigrants to the US. *International Journal of Intercultural Relations*, 35(1), 9-16.

Barkema, H. G., & Vermeulen, F. (1997). What differences in the cultural backgrounds of partners are detrimental for international joint ventures?. *Journal of International Business Studies*, 28(4), 845-864.

Benet-Martínez, V., & Haritatos, J. (2005). Bicultural identity integration (BII): Components and psychosocial antecedents. *Journal of Personality*, 73(4), 1015-1050.

Berry, J. W. (1992). Acculturation and adaptation in a new society. *International Migration*, 30(s1), 69-85.

Berry, J. W. (1997). Immigration, acculturation, and adaptation. *Applied Psychology*, 46(1), 5-34.

Berry, J. W. (2005). Acculturation: Living successfully in two cultures. *International Journal of Intercultural Relations*, 29(6), 697-712.

Berry, J. W. (2006). Acculturation: A Conceptual Overview. In M. H. Bornstein & L. R Cote (Eds.), *Acculturation and Parent-child Relationships: Measurement and Development* (pp. 13-30). Mahwah, NJ, US: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

Berry, J. W. (2007). Acculturation strategies and adaptation. In J. E. Lansford, K. Deater-Deckard, & M. H. Bornstein (Eds.), *Duke series in child development and public policy. Immigrant Families in Contemporary Society* (pp. 69-82). New York, NY, US: Guilford Press.

- Berry, J. W. (2013). Research on multiculturalism in Canada. *International Journal of Intercultural Relations*, 37(6), 663-675.
- Berry, J. W., & Hou, F. (2016). Immigrant acculturation and wellbeing in Canada. *Canadian Psychology/Psychologie Canadienne*, 57(4), 254.
- Berry, J. W., & Hou, F. (2017). Acculturation, discrimination and wellbeing among second generation of immigrants in Canada. *International Journal of Intercultural Relations*, 61, 29-39.
- Berry, J. W., & Kim, U. (1988). Acculturation and mental health. In P. R. Dasen, J. W. Berry, & N. Sartorius (Eds.), *Cross-cultural Research and Methodology Series*, Vol. 10. *Health and Cross-cultural Psychology: Toward Applications* (pp. 207-236). Thousand Oaks, CA, US: Sage Publications, Inc.
- Berry, J. W., Kim, U., Minde, T., & Mok, D. (1987). Comparative studies of acculturative stress. *International Migration Review*, 21(3), 491-511.
- Berry, J. W., Phinney, J. S., Sam, D. L., & Vedder, P. (2006). Immigrant youth: Acculturation, identity, and adaptation. *Applied Psychology*, 55(3), 303-332.
- Berry, J. W., Poortinga, Y. H., Segall, M. H., & Dasen, P. R. (2002). *Cross-cultural Psychology: Research and Applications*. Cambridge University Press.
- Berry, J. W., & Sabatier, C. (2010). Acculturation, discrimination, and adaptation among second generation immigrant youth in Montreal and Paris. *International Journal of Intercultural Relations*, 34(3), 191-207.
- Bhugra, D. (2000). Migration and schizophrenia. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 102, 68-73.
- Bohner, G., & Wänke, M. (2002). *Attitudes and Attitude Change: Social Psychology*. Hove, UK.

- Bochner, S., Furnham, A., & Ward, C. (2001). *The Psychology of Culture Shock*. East Sussex: Routledge.
- Branscombe, N. R., Schmitt, M. T., & Harvey, R. D. (1999). Perceiving pervasive discrimination among African Americans: Implications for group identification and well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77(1), 135.
- Brodie, M., Steffenson, A., Valdez, J., Levin, R., & Suro, R. (2002). *2002 National Survey of Latinos. Summary of Findings (Report #3300)*. Washington, DC: Pew Hispanic Center, Kaiser Family Foundation.
- Capielo, C. (2016). *A bilinear and three-dimensional model of acculturation for Puerto Ricans living in Central Florida*. Athens, Georgia: Doctoral dissertation, University of Georgia.
- Chakraborty, A. P. U., & McKenzie, K. (2002). Does racial discrimination cause mental illness?. *The British Journal of Psychiatry*, 180(6), 475-477.
- Chang, L., Toner, B. B., Fukudo, S., Guthrie, E., Locke, G. R., Norton, N. J., & Sperber, A. D. (2006). Gender, age, society, culture, and the patient's perspective in the functional gastrointestinal disorders. *Gastroenterology*, 130(5), 1435-1446.
- Clark, R., Anderson, N. B., Clark, V. R., & Williams, D. R. (1999). Racism as a stressor for African Americans: A biopsychosocial model. *American Psychologist*, 54(10), 805.
- Collins, C. A., & Williams, D. R. (1999, September). Segregation and mortality: the deadly effects of racism?. In *Sociological Forum* (Vol. 14, No. 3, pp. 495-523). Kluwer Academic Publishers-Plenum Publishers.

- Commission nationale consultative des Droits de l'Homme (2006), *Etude et propositions: La polygamie en France*, Paris: CNCDH.
- De Vroome, T., Verkuyten, M., & Martinovic, B. (2014). Host National Identification of Immigrants in the Netherlands. *International Migration Review*, 48(1), 76-102.
- Derogatis, L. R. (1994). Scl-90-r: administration, scoring and procedures manual. National Computer Systems. Inc., Minneapolis.
- Dion, K. L., Dion, K. K., & Pak, A. W. (1992). Personality-based hardiness as a buffer for discrimination-related stress in members of Toronto's Chinese community. *Canadian Journal of Behavioural Science/Revue Canadienne des Sciences du Comportement*, 24(4), 517.
- Eaton, W., & Harrison, G. (2000). Ethnic disadvantage and schizophrenia. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 102, 38-43.
- Ferguson, G. M., & Bornstein, M. H. (2014). Tridimensional (3D) acculturation: culture and adaptation of black Caribbean immigrants in the USA. In *Global Perspectives on Well-being in Immigrant Families* (pp. 31-51). New York: Springer.
- Fleischmann, F., & Phalet, K. (2012). Integration and religiosity among the Turkish second generation in Europe: A comparative analysis across four capital cities. *Ethnic and Racial Studies*, 35(2), 320-341.
- Franzini, L., & Fernandez-Esquer, M. E. (2004). Socioeconomic, cultural, and personal influences on health outcomes in low income Mexican-origin individuals in Texas. *Social Science & Medicine*, 59(8), 1629-1646.
- Fuertes, J. N., & Westbrook, F. D. (1996). Using the Social, Attitudinal, Familial, and Environmental (SAFE) Acculturation Stress Scale to assess the adjustment

- needs of Hispanic college students. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*. 29(2), 67-76.
- Gomez, J., Miranda, R., & Polanco, L. (2011). Acculturative stress, perceived discrimination, and vulnerability to suicide attempts among emerging adults. *Journal of Youth and Adolescence*, 40(11), 1465.
- Greene, J. P. (1988). *Pursuits of happiness: the social development of early modern British colonies and the formation of American culture*. University of North Carolina Press.
- Hahm, H. C., Lahiff, M., & Guterman, N. B. (2003). Acculturation and parental attachment in Asian-American adolescents' alcohol use. *Journal of Adolescent Health*, 33(2), 119-129.
- Harker, K. (2001). Immigrant generation, assimilation, and adolescent psychological well-being. *Social Forces*, 79(3), 969-1004.
- Hovey, J. D., & King, C. A. (1996). Acculturative stress, depression, and suicidal ideation among immigrant and second-generation Latino adolescents. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 35(9), 1183-1192.
- Hunt, L. M. (2005). Health research: what's culture got to do with it?. *The Lancet*, 366(9486), 617-618.
- Hunt, L. M., Schneider, S., & Comer, B. (2004). Should "acculturation" be a variable in health research? A critical review of research on US Hispanics. *Social Science & Medicine*, 59(5), 973-986.
- Hutchinson G, Takei N, Bhugra D, Fahy TA, Gilvary C, Mallett R, Moran P, Leff J, Murray RM (1997). Increased rate of psychosis among African-Caribbeans in

- Britain is not due to an excess of pregnancy and birth complications. *British Journal of Psychiatry* 171, 145–147
- Hwang, W. C., & Ting, J. Y. (2008). Disaggregating the effects of acculturation and acculturative stress on the mental health of Asian Americans. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 14(2), 147.
- Iwamasa, G. Y., & Hilliard, K. M. (1999). Depression and anxiety among Asian American elders: A review of the literature. *Clinical Psychology Review*, 19(3), 343-357.
- Jasinskaja-Lahti, I., Liebkind, K., Horenczyk, G., & Schmitz, P. (2003). The interactive nature of acculturation: Perceived discrimination, acculturation attitudes and stress among young ethnic repatriates in Finland, Israel and Germany. *International Journal of Intercultural Relations*, 27(1), 79-97.
- Κατέρη, Ε. (2011). *Η σχέση της κατασκευής του εαυτού με τον επιπολιτισμό και με την υγεία: ψυχολογική προσαρμογή Αλβανών και Ινδών μεταναστών*. Διδακτορική διατριβή, Τμήμα Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Ρέθυμνο.
- Kessler, R. C., Borges, G., & Walters, E. E. (1999). Prevalence of and risk factors for lifetime suicide attempts in the National Comorbidity Survey. *Archives of General Psychiatry*, 56(7), 617-626.
- Keyes, C. F., Romanucci-Ross, L., & DeVos, G. (1995). Who are the Tai? Reflections on the Invention of Identities. *Ethnic Identity: Creation, Conflict, and Accommodation*, 136-160.
- Klonoff, E. A., Landrine, H., & Ullman, J. B. (1999). Racial discrimination and psychiatric symptoms among Blacks. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 5(4), 329.

- Koneru, V. K., de Mamani, A. G. W., Flynn, P. M., & Betancourt, H. (2007). Acculturation and mental health: Current findings and recommendations for future research. *Applied and Preventive Psychology*, 12(2), 76-96.
- Kunst, J. R., & Sam, D. L. (2014). "It's on Time That They Assimilate"—Differential acculturation expectations towards first and second generation immigrants. *International Journal of Intercultural Relations*, 39, 188-195.
- Lee, R., Rodin, G., Devins, G., & Weiss, M. G. (2001). Illness experience, meaning and help-seeking among Chinese immigrants in Canada with chronic fatigue and weakness. *Anthropology & Medicine*, 8(1), 89-107.
- Le Sage, M. R., & Townsend, A. (2004). Acculturation and depressive symptoms in Mexican American couples. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 10(1), 131-154.
- Liebkind, K. (1996). Acculturation and stress: Vietnamese refugees in Finland. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 27(2), 161-180.
- Litchmore, R. V., & Safdar, S. (2015). Perceptions of discrimination as a marker of integration among Muslim-Canadians: The role of religiosity, ethnic identity, and gender. *Journal of International Migration and Integration*, 16(1), 187-204.
- M Rothe, E., J Pumariega, A., & Sabagh, D. (2011). Identity and acculturation in immigrant and second generation adolescents. *Adolescent Psychiatry*, 1(1), 72-81.
- Mallett, R., Leff, J., Bhugra, D., Pang, D., & Zhao, J. H. (2002). Social environment, ethnicity and schizophrenia. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 37(7), 329-335.

- Mallett R, Moran P, Leff J, Murray RM (1997). Increased rate of psychosis among African-Caribbeans in Britain is not due to an excess of pregnancy and birth complications. *British Journal of Psychiatry* 171, 145–147
- Marks, A. K., Ejesi, K., & Garcia Coll, C. (2014). Understanding the US immigrant paradox in childhood and adolescence. *Child Development Perspectives*, 8(2), 59-64.
- McKenzie, L. (2015). *Getting by: Estates, class and culture in austerity Britain*. Policy Press.
- Mena, F. J., Padilla, A. M., & Maldonado, M. (1987). Acculturative stress and specific coping strategies among immigrant and later generation college students. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, 9(2), 207-225.
- Miranda, P. Y., Gonzalez, H. M., & Tarraf, W. (2011). Pathways between acculturation and health: does the measure matter?. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, 33(4), 524-539.
- Moghaddam, F. M., Taylor, D. M., Ditto, B., Jacobs, K., & Bianchi, E. (2002). Psychological distress and perceived discrimination: A study of women from India. *International Journal of Intercultural Relations*, 26(4), 381-390.
- Morgan, C., & Hutchinson, G. (2010). The social determinants of psychosis in migrant and ethnic minority populations: a public health tragedy. *Psychological Medicine*, 40(5), 705-709.
- Motti-Stefanidi, F., Berry, J., Chrysoschoou, X., Sam, D. L., & Phinney, J. (2012). Positive immigrant youth adaptation in context: Developmental, acculturation, and social-psychological perspectives.
- Motti-Stefanidi, F., & Asendorpf, J. B. (2012). Perceived discrimination of immigrant adolescents in Greece. *European Psychologist*.

Μόττη- Στεφανίδη, Φ., Ντάλλα, Μ., Παπαθανασίου, Α.- Χ., Ν. και Παυλόπουλος, Β.

(2006), «Εθνική ταυτότητα, τακτικές επιπολιτισμού και ψυχική ανθεκτικότητα μεταναστών/ παλινοστούντων μαθητών», στο Π. Κορδούτης & Β.

Παυλόπουλος (Επιμ.), *Πεδία έρευνας στην Κοινωνική Ψυχολογία* (σελ. 108-125), Αθήνα: Ατραπός.

Μουσούρου, Α. Μ. (1991). *Μετανάστευση και μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη*. Γκούτενμπεργκ.

Μπεζεβέγκης, Η., & Παυλόπουλος, Β. (2008). Στρατηγικές επιπολιτισμού και προσαρμογή των μεταναστών. Στο Τζ. Καβουνίδη, Β. Καρύδης, Η.

Νικολακοπούλου-Στεφάνου & Μ. Γ. Στυλιανούδη (Επιμ.), *Μετανάστευση στην Ελλάδα: Εμπειρίες-Πολιτικές-Προοπτικές* (Τόμ. Β, σελ. 142-161). Αθήνα: ΙΜΕΠΟ.

Μπεζεβέγκης, Η., Παυλόπουλος, Β., & Γεωργαντή, Κ. (2010). Εθνοτική ταυτότητα και ψυχοκοινωνική προσαρμογή: Μια εμπειρική έρευνα σε εφήβους μετανάστες δεύτερης γενιάς.

Μπιναλάκης, Ν. (2005). Παλιννόστηση Ελλήνων και ψυχική υγεία. Στο Α.

Παπαστυλιανού (Επιμ.). *Διαπολιτισμικές διαδρομές* (σελ. 141-166). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Munet-Vilaró, F., Folkman, S., & Gregorich, S. (1999). Depressive symptomatology in three Latino groups. *Western Journal of Nursing Research*, 21(2), 209-224.

Nesdale, D., Rooney, R., & Smith, L. (1997). Migrant ethnic identity and psychological distress. *Journal of cross-cultural psychology*, 28(5), 569-588.

Neto, F. (2002). Acculturation strategies among adolescents from immigrant families in Portugal. *International Journal of Intercultural Relations*, 26(1), 17-38.

- Neto, F. (2010). Re-acculturation attitudes among adolescents from returned Portuguese immigrant families. *International Journal of Intercultural Relations*, 34(3), 221-232.
- Nguyen, H. H., & Von Eye, A. (2002). The acculturation scale for Vietnamese adolescents (ASVA): A bidimensional perspective. *International Journal of Behavioral Development*, 26(3), 202-213.
- Nguyen, H. H., Messé, L. A., & Stollak, G. E. (1999). Toward a more complex understanding of acculturation and adjustment: Cultural involvements and psychosocial functioning in Vietnamese youth. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 30(1), 5-31.
- Noh, S., & Avison, W. R. (1992). Assessing psychopathology in Korean immigrants: Some preliminary results on the SCL-90. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 37(9), 640-645.
- Noh, S., Beiser, M., Kaspar, V., Hou, F., & Rummens, J. (1999). Perceived racial discrimination, depression, and coping: A study of Southeast Asian refugees in Canada. *Journal of Health and Social Behavior*, 193-207.
- Norton, N. J., & Sperber, A. D. (2006). Gender, age, society, culture, and the patient's perspective in the functional gastrointestinal disorders. *Gastroenterology*, 130(5), 1435-1446.
- Ong, A. D., Fuller-Rowell, T., & Burrow, A. L. (2009). Racial discrimination and the stress process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 96(6), 1259.
- Pan, J. Y. (2011). A resilience-based and meaning-oriented model of acculturation: A sample of mainland Chinese postgraduate students in Hong Kong. *International Journal of Intercultural Relations*, 35(5), 592-603.

Παπαστυλιανού, Α. (2000). Μορφές επιθετικότητας (βίας) στο σχολικό περιβάλλον.

Στο Παυλόπουλος, Β., Ντάλλα, Μ., Καλογήρου, Σ., Μαρκούτση, Δ., &

Μόττη-Στεφανίδη, Φ. (2009). Επιπολιτισμός και προσαρμογή μεταναστών

εφήβων στο σχολικό πλαίσιο. *Ψυχολογία*, 16(3), 402-424.

Paradies, Y. (2006). A systematic review of empirical research on self-reported

racism and health. *International Journal of Epidemiology*, 35(4), 888-901.

Pavlopoulos, V. (in press). Politics, economics, and the Far Right in Europe: A social

psychological perspective. *Journal of Social Research and Policy*.

Παυλόπουλος, Β., Μπεξεβέγκης, Η., & Γεωργαντή, Κ. (2012). Εθνική Ταυτότητα και

Ψυχολογική Προσαρμογή Εφήβων Μεταναστών. Στο Α. Παπαστυλιανού

(Επιμ.), *Διαπολιτισμικές διαδρομές: Παλιννόστηση και Ψυχοκοινωνική*

Προσαρμογή, 91-124.

Παυλόπουλος, Β., Ντάλλα, Μ., Καλογήρου, Σ., Μαρκούτση, Δ., & Μόττη-

Στεφανίδη, Φ. (2009). Επιπολιτισμός και προσαρμογή μεταναστών εφήβων

στο σχολικό πλαίσιο. *Ψυχολογία*, 16(3), 402-424.

Pérez, D. J., Fortuna, L., & Alegria, M. (2008). Prevalence and correlates of everyday

discrimination among US Latinos. *Journal of Community Psychology*, 36(4),

421-433.

Phinney, J. S., Horenczyk, G., Liebkind, K., & Vedder, P. (2001). Ethnic identity,

immigration, and well-being: An interactional perspective. *Journal of Social*

Issues, 57(3), 493-510.

Phinney, J. S., Madden, T., & Santos, L. J. (1998). Psychological Variables as

Predictors of Perceived Ethnic Discrimination Among Minority and Immigrant

Adolescents 1. *Journal of Applied Social Psychology*, 28(11), 937-953.

Πουλοπούλου, Η.Ε. (1994). *Το δημογραφικό*. Αθήνα: Εκδόσεις Έλλην.

- Reitz, J. G., & Banerjee, R. (2007). *Racial inequality, social cohesion and policy issues in Canada*. Canada: Institute for Research on Public Policy.
- Rudmin, F. W. (2003). Critical history of the acculturation psychology of assimilation, separation, integration, and marginalization. *Review of General Psychology*, 7(1), 3.
- Sabatier, C., & Berry, J. W. (2008). The role of family acculturation, parental style, and perceived discrimination in the adaptation of second-generation immigrant youth in France and Canada. *European Journal of Developmental Psychology*, 5(2), 159-185.
- Safdar, S., Lay, C., & Struthers, W. (2003). The process of acculturation and basic goals: Testing a multidimensional individual difference acculturation model with Iranian immigrants in Canada. *Applied Psychology*, 52(4), 555-579.
- Sam, D. L., & Berry, J. W. (2010). Acculturation: When individuals and groups of different cultural backgrounds meet. *Perspectives on Psychological Science*, 5(4), 472-481.
- Schmitt, M. T., Branscombe, N. R., Postmes, T., & Garcia, A. (2014). The consequences of perceived discrimination for psychological well-being: a meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, 140(4), 921.
- Schwartz, S. J., Unger, J. B., Zamboanga, B. L., & Szapocznik, J. (2010). Rethinking the concept of acculturation: Implications for theory and research. *American Psychologist*, 65(4), 237-251.
- Shapiro, J., Douglas, K., de la Rocha, O., Radecki, S., Vu, C., & Dinh, T. (1999). Generational differences in psychosocial adaptation and predictors of psychological distress in a population of recent Vietnamese immigrants. *Journal of Community Health*, 24(2), 95-113.

- Stephan, W. G., Diaz-Loving, R., & Duran, A. (2000). Integrated threat theory and intercultural attitudes: Mexico and the United States. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 31*(2), 240-249.
- Streit, U., Leblanc, J., & Mekki-Berrada, A. (1998). A Moroccan woman suffering from depression: Migration as an attempt to escape sorcellerie. *Culture, Medicine and Psychiatry, 22*(4), 445-463.
- Tousignant, M. (1992). Migration and mental health. Some prevention guidelines. *International Migration, 30*, 167-177.
- Unger, J. B., Schwartz, S. J., Huh, J., Soto, D. W., & Baezconde-Garbanati, L. (2014). Acculturation and perceived discrimination: Predictors of substance use trajectories from adolescence to emerging adulthood among Hispanics. *Addictive Behaviors, 39*(9), 1293-1296.
- Verkuyten, M. (1998). Perceived discrimination and self-esteem among ethnic minority adolescents. *The Journal of social psychology, 138*(4), 479-493.
- Ward, C., Fox, S., Wilson, J., Stuart, J., & Kus, L. (2010). Contextual influences on acculturation processes: The roles of family, community and society. *Psychological Studies, 55*(1), 26-34.
- Ward, C., & Kennedy, A. (1999). The measurement of sociocultural adaptation. *International Journal of Intercultural Relations, 23*(4), 659-677.
- Ward, C., & Kus, L. (2012). Back to and beyond Berry's basics: The conceptualization, operationalization and classification of acculturation. *International Journal of Intercultural Relations, 36*(4), 472-485.
- Wong-Rieger, D., & Quintana, D. (1987). Comparative acculturation of Southeast Asian and Hispanic immigrants and sojourners. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 18*(3), 345-362.

Zea, M. C., Asner-Self, K. K., Birman, D., & Buki, L. P. (2003). The Abbreviated Multidimensional Acculturation Scale: Empirical validation with two Latino/Latina samples. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 9(2), 107.